

चांदोबा

जानेवारी १९७४

अमरव्याणी

धन्यास्तो पुरुषश्रेष्ठा ये बुद्ध्या कोपमुद्रितम्
निरुधति महात्मानो दीप्तमग्नि मित्रांससा ।

॥ १ ॥

[कोप आला असला पाणी बोटून विस्तार विसमून शांत करतात, तसा जो पुरुष आपला क्रोध आवरतो तो बोर पुण होय.]

कुडः पापं न कुर्याद् कः कुडोहन्त्यात् गुरुनपि
कुडः परुषया वाचा न स्माभू नृधिसपैत् ।

॥ २ ॥

[कुड होऊन पाप न करणारा कोण आहे? कुड माणूस गुरुत्वादेवील (कराववा यागे पुढे गहाल पाही) करतो.]

वाच्या वाच्य प्रकुपितो न विजानाति कर्हिचित्
ना कार्ये मस्ति कुडस्य, ना वाच्य विद्यते शर्वाचत् ।

॥ ३ ॥

[कुड भाणवाला काय बीनावे किंवा काय बोळू नये, जसे कधी नमतेच, त्याला अमके कस नये किंवा अमके बोळू नये हे कळतच नाही.]

य स्मभूत्पतित क्रोधं क्षमयैव निरस्थति
यधीरगस्तवर्च जीर्णो स वै पुरुष उन्मवर्ते ।

॥ ४ ॥

[जसा हात आपली काग दाकतो तसा महात्मनशी वर्मवून आवेलेला दागळा जो स्याच असेतो तोच क्षरा पुण होय.]

बळमोक्ष

यक्ष पर्वत

[१८]

[वीरपुरच्या सैनिकांचा पराभव करून समराबाहूने अनुयायी रानटी जातीच्या मोकांच्या मदतीने मिळव्यांत सापखेच्या वाघाभिहाना घेऊन स्वगंधारी होंसा रसा जाणी आले. समराबाहूच्या अनुयायांशी दोन हात केल्याशिवायच प्राणिसंग्रहालयाचा अधिकारी आणखी एका सैनिकाबरोबर वीरपुरला बोंडशावर येऊन पोचला. पुढे—]

वीरपुरच्या राजाच्या प्राणिसंग्रहालयाचा कारभाराच्या कोणत्यातरी प्रश्नावर सल्ला अधिकारी आणि त्याच्या बरोबराचा मसकत करण्यात रकं होते. सैनिक घोट्यावर बसून राजधानीच्या राजा वीरसिंहाने गच्चीच्या कडड्या-रस्त्यावर पळत येत असता थोठमोठपाने बळन बांकून रस्त्यावर पाहिले आणि ओरडून प्रजेला सावच करीत होते. प्रजा आंदचमने मंथ्याला विचारले—“प्रधान! देखील आश्चर्यचकित होऊन पळत असता ही काय गडबड आहे? आपला प्राणिसंग्र-जो आरडाओरडा झाला तो राजा वीरसिंह लाचा अधिकारी आणखी एका सैनिका-आणि त्याचा मंत्री दोघांनी राजवाड्याच्या बरोबर पाडीस वाघ लागल्या सारखा पच्चीवरून ऐकला. त्या वेळी दोघे राज्य-ओरडत पळत येतो आहे, हे काय ?”

“बोंडशा”

मंत्र्यानेदेखील कडघावरून बाकून पाहिले. त्याला प्राणिसंग्रहालयाचा फक्त अधिकारी आणि त्याच्याबरोबरचा सैनिकच नव्हे तर प्रवादेखील ओरडत पळत असलेली दिसली. राजवाड्याच्या बालेकिल्ल्याच्या दारावर जे पाहरेकरी उभे होते त्यांच्या प्रमुखाचा शोक मारून, काय भानगड आहे विचारणे या विचारांत मंत्री असता प्राणिसंग्रहालयाचा अधिकारी व त्याच्या बरोबरचा सैनिक तेथे येऊन पोचले. पाहरेकऱ्याने त्यांना बघून धोड्यावरून उतरून अंत जायला सांगितले. परंतु दोघे तिकडे दुर्लक्ष करून पाहरेकऱ्याला ओरडून विचारलायने-“काय म्हणतोस? राजधानीवर

तुला? असले नियम आणि कायदे पहायची वेळ आहे का ही?”

“देशावर संकट! राज्यावर प्रसंग! मनु.....” असे ओरडत दोघे वाट गिरले. पाहरेकऱ्याने आपला भाला सैनिकावर फेकला, तो सैनिक भाला लागताच “वीरसिंह महाराज की जय” असा जयघोष करीत जमिनीवर आदळला.

राजवाड्यातून राजाने आणि मंत्र्याने ते दृश्य पाहिले. राजा आनंदाने अधानाला म्हणाला-“आपल्या पाहरेकऱ्याची स्वाभि-
मक्ती पाहिलीत का? असे स्वामिभक्त नोकर असल्यावर आपल्याला अनेक राज्ये जिंकून एक साम्राज्य स्थापन करता येईल. परंतु आपण त्यांच्या या राज्यभक्तीचा सदुपयोग न करून चावण्यात वनविहार केल्यासारखे आरामात बसलो आहो.”

मंत्र्याला राजाचे बोलणे प्रसंग ओळखून बोलल्यासारखे वाटले नाही. प्राणिसंग्रहाल-
याचा अधिकारी आणि सैनिक पाहरेकऱ्याला म्हणाले ते ओसरते स्थाने ऐकले होते त्यावरून राज्यावर कोणतेतरी मोठे संकट ओढवले असल्यासिद्धय त्या दोघांनी नियम-
बाह्य काय केले नसावे असे त्याला वाटले म्हणून तो पाहरेकऱ्याला ओरडून म्हणाला-
“अरे! त्यांना राजवाड्यात लोकर येऊ दे!”

प्राणिसंग्रहालयाचा अधिकऱ्याला प्रवेश कर-
यला वाट सोडली आणि जमिनीवर पडले-
ल्या सैनिकाला हात देऊन उभे केले. प्राणिसंग्रहालयाचा अधिकारी चोडघावर बसून पुढे निघाला व त्याच्या पाठीमागून सैनिक लंगडत चालू लागला. मंत्र्याने दोघांना बोलावून घेऊन कामला एका नोकऱ्याला पाठविले.

दोघे वर चढून राजवाड्यात आले व राजाला आणि मंत्र्याला नमस्कार करून धोड्या अंतरावर उभे राहिले. मंत्र्याने धोड्याला करड्या तब्यत विचारले-
“तुम्ही दोघे राजसेवकच आहां, नाही का? राजवाड्याच्या बालेकिल्ल्यात धोड्यावर

बसून प्रवेश करणे नियमबाह्य असल्याची गोष्ट तुम्हांला माहीत नाही का?”

प्राणिसंग्रहालयाचा अधिकारी ती प्रश्न ऐकून बरबर कांपत म्हणाला-“प्रधानांनी क्षमा करावी, राज्यावर भयंकर मोठे संकट ओढवले आहे, हे प्रत्यक्ष दोळ्यांनी पाहून आत्म्यामुळे आम्ही घाई केली.”

ते उत्तर ऐकून राजा वीरसिंहाला आश्चर्य वाटले. राज्यावर संकट? आणि ते काय काय? अशा प्रश्नांवर नजरने राजा दोघांकडे पहात असता आणि काही बोलणार इतक्यात मंत्र्याने विचारले-
“राज्यावर संकट? कोणते मनु राजधानी-
वर चालून आला आहे का? आपले सैनिक सीमेवर पहरा देत उभे आहेत की

नाहीत! तसे कोणी नेह देत असेल ते मेलागतींना ती बातमी बाधीच कळली असती. प्राणिसंग्रहालयात प्राण्यांवर देखरेख ठेवण्यासाठी तुम्हा तेंपले असता तुम्हा शत्रूच्या स्वारीची बातमी आधी कळी काय मिळाली रे?"

प्राणिसंग्रहालयाचा अधिकारी पुन्हा धुकदां मध्याला नमस्कार करून कांपच्या आवाजात म्हणाला—"प्रधानांनी या क्षेपकाला जळट बोलण्याबद्दल क्षमा करावी, मी प्राणिसंग्रहालयात तवीत प्राणी छल्य जाणण्यासाठी आपल्या राज्याच्या उत्तरेकडील सोमेवरच्या जंगलात कांदी सैनिकांना बरोबर घडून हिंडत असतां समरबाहु नावाच्या

कर्तव्याला आणून शीयाने त्याच्याशी आत्मरक्षणार्थ दोन हात केले आणि त्याच्यापैकी पुष्कळांना आमच्या तलवारीचे पाणी पाजले. परंतु तेबड्यात उंटावरून आणवी एक लुकडी आमच्यावर चालून आली. आम्ही आपल्या पंराकमाची शिकस्त करून लढलो. कित्येक शत्रूसैनिकांना आम्ही कापून काढले. आमच्या पैकी काही जण पायाळ झाले, काही मरण पावले. प्रसंग ओळखून शत्रुमी पोंबती करण्यासाठी आम्ही शत्रुची फळी कोडून निघून आलो."

प्राणिसंग्रहालयाच्या अधिकार्याने ती पोष्ट जणुकाही एका स्वासांत सांगून टाकली. ती ऐकून राजाला व मध्याला जंगलात कोणी शत्रू शिरला असावा असे वाटले. कदाचित मंत्री पाहून तो आपल्या राजधानीवर चालून येणार नाही कशावरून? अशी भीतीदेखील त्यांना माहजिकन वाटली.

राजा बीरसिंह दोनतीन मिनिट विचार मान होऊन वसत्यावर प्रधानाला म्हणाला—"आपल्या या अधिकाऱ्याच्या सांगण्याप्रमाणे त्यान जी बातमी आणली आहे तीवळत राज्याच्या मारुद्दोजवळच्या प्रदेशात शत्रूचा धमाकड चालू आहे हे विमते

चांदोबा

आज तसेही घेतले आहे. मला याबाबतची हवा."

प्रधानास एका नोकराबरोबर सेनापतीकडे निरीप पाठविला आणि प्राणिसंग्रहालयाच्या अधिकाऱ्याकड कळून त्याला व त्याच्याबरोबरच्या सैनिकांना जास्त माहिती कळवी या हेतूने खोबून खोबून प्रश्न विचारला गेला. म्हणाला—"काय रे तुमं काम रानटी स्वापदाना बडन आणाये आणि प्राणिसंग्रहालयांत ह्यांच्या साण्यापिण्याची व मरक्षणाची व्यवस्था करण्याचे प्रसतां तुम्हाया तलवार बहादुरासागला शत्रुची लढायला कशाळ गेला होतास?"

"प्रधानांनी प्रश्नाचे उत्तर देतो आहे, याबद्दल क्षमा करावी! अरण्यात वाघासिंहाना पकडण्याचा प्रयत्न करील असता मला कळीकळी त्यांच्याशी झुंजावे लागते. त्यांच्याशी दोन हात करणाऱ्या माझ्यासारख्याला शत्रुशी लढावे लागले तर पय मागे घेणे बरोबर दिसले का?" प्राणिसंग्रहालयाचा अधिकारी म्हणाला.

परंतु मध्याला प्राणिसंग्रहालयाच्या अधिकाऱ्याच्या कुशारक्या ऐकायला वेळ नसल्यासारखा दिसला. ती कितपत युद्ध करू शकतो याची त्याला पूर्ण कल्पना होती. म्हणून त्याला जवळ बोलावून स्वतःभोंवतीच एकाद फिरायला मागितल तो तसा फिक

लागल्यावर त्याच्या अंगावर किंवा कपड्यावर रक्ताचा एकवेळील डाग किंवा जखम न पाहून मंत्री राजाला म्हणाला—"महाराज! आपल्या देशातल्या जंगलात उंटाहनावर कोणतातरी नवा तांडा झाला असावा असे वाटते. परंतु हा त्रिकडे जे घुड झाले म्हणतो आहे."

मंत्री बोलतच असता सेनापती येऊन वास्तल झाले. येतांना त्यांच्या एकवारीच्या भ्रानेचा आवाज होत होता. सेनापतीने प्रवेश केल्याबरोबर प्रथम राजाला व नंतर प्रधानाला नमस्कार केला आणि राजा व मंत्री काही विचारातील किंवा आत्ता करतील म्हणून घाट पाहू लागला मंत्री, प्राणि-

सम्राज्ञाच्या अधिकाऱ्याच्या तांडी ऐकले होते ते सांगून म्हणाला-“या सर्व गोष्टी पडल्या असतां त्यांची माहिती सेनापतीचा असू नये याचे आचखे घाटते.”

सेनापती, मंत्री म्हणाला त्यातले सेकटेचे वाक्य ऐकून थोडा इशकून प्राणिसम्राज्ञाच्या अधिकाऱ्याकडे एक तीक्ष्ण नजर टाकून राजाला व मंत्र्याला उद्देशून म्हणाला-“महाराजांनी ऐकले त्यांत सत्याचा अंश थोडा असला तरी पाने पराचा कावळा करून शत्रूच्या स्वारीचे वर्णन केले आहे, वशी माझी खात्री आहे. उंटोवर बसून जंगलात फिरणाऱ्या लोकांविषयी मी हेरांकडून ऐकले आहे. त्यांच्या हालचालीविषयी

Fullscreen 127 X

काही हेर पाठविले होते. त्यांच्या वापकाने जंगली जातीच्या एका सुंदर मुलीशी लग्न करून घेतले आहे. तो त्यांना सामील झाल्यामुळे द्रव्यभूत माहिती मिळावता थोडा उघाव होतो आहे.”

“हा जो उशीर झाला त्याचा फायदा शत्रूने घेतल्यासारखा दिसतो आहे.” मंत्री थोडाला रागानेच म्हणाला. नंतर पुढे म्हणाला-“जखून परिस्थिती हाताबाहेर गेली असेलसे वाटत नाही मला. हेरांची निवड करताना त्यांचे लग्न झाले आहे की नाही, त्यांना मूर्खबाळ आहेत की नाहीत, पाहून घेणे बरोबर होईल. शत्रूचाचाना हेर म्हणून पाठविल्याचा काम परिणाम झाला, तुम्हांला दिसतोच आहे!”

राजा मिशा पिळविटीत म्हणाला-“सेनापती! उगाच आप्त विचार कसला करता आणि वेळ कसाळा घालविता? त्या शत्रूचा समरबाहु नांवाचा कोणी राजा आहे, म्हणे! त्याने किल्ल्यासारखे थोडे फार बांधकाम सुद्धा केल्याचे कळते तेव्हा ताबडतोब सैन्यानिशी आक्रमण तुम्हीं त्यांचा तो किल्ला जमीनदोस्त करून टाका आणि त्यांच्या राजाला मुसक्या बांधून पाड्या खनोर हुजूर कर, माझी ही आज्ञा आहे, लक्षांत जखू घा!”

16 / 68

सेनापती चाईबाईने शंभर घोडेदार, दोनते थायळ बरोबर घेऊन समरबाहुचे अनुयायी किल्ला बांधीत होते त्या दिसेने निघाला.

समरबाहु अस्वल जातीच्या लोकांच्या हाती कैद झाला त्या दिवसापासून त्याच्या अनुयायांचे नायकत्व स्वर्णाचारीने आपल्या हाती घेतले होते. जंगलात लंकारोला म्हणून गेलेले त्याचे अनुयायी काही रानटी लोकांना, पिजऱ्यातल्या वाघांसिंहाबरोबर घेऊन आल्यावर त्यांनी जे सांगितले ते ऐकून स्वर्णाचारी अर्धवट बांधलेला किल्ला आणि पळून जावेच लागले तर शत्रूच्या लोकर बांधून पुरा कसा होईल आणि हाती सापडल्याशिवाय कसे जायचे याचा

स्वयंरक्षणसाठी काय काय केले पाहिजे या काळजीत पडला. त्याला लष्कर बर्मा आणि जीवदत्त यांच्या सौम्य साहसाबरोबर चातुर्याची पूर्ण कल्पना होती. ते समरबाहुला अस्वल जातीच्या लोकांच्या हातातून सोडवून कोणत्याही क्षणी हुजूर होतोय याची खात्री वाटत होती. कीरपुरच्या महाराजाने किल्लाबाळा वेडा वेताच आपण कदाचित त्यांच्या हाती कैद होऊ, वा भीतीने किल्ला सोडून निघून गेले तर आपण कोठे आहो हे त्यांना कळणे कठीण नाही का जाणार? स्वर्णाचारी असा विचार करून किल्ल्याचे रक्षण कसे करता येईल आणि पळून जावेच लागले तर शत्रूच्या हाती सापडल्याशिवाय कसे जायचे याचा

विचार करून, शक्य तर एक दोन भुवारी चोरबाटा तयार करतां बात्या तर ते कापवे असे ठरवून कामाला लागला. खाने जवळी बातीच्या लोकांना रसद पुरवून आणि थोडेसे पैसे देऊन जंगल चढून यायला सोंपी होईल, अशा जामी गुहेत लपून बसायला सांगितले. त्यांच्या हातात पिंजऱ्यातले दोन वाघ आणि एक सिंह होता. रात्र त्या बाजूने डोंगर चढू लागला की त्यांनी सिंहाला व वाघांना पिंजऱ्यातून बाहेर काढून जवळ मोडावे, म्हणजे रात्र सावरून पळून जाईल किंवा त्या गडबडीत वाघ जंगलत पळून जाण्याची शक्यता देखील आहे. अशा परिस्थितीत समरबाहुच्या अनुयायांना जंगली जातीच्या लोकांनी मदत केली तर त्यांना मनसोक्त बक्षिसे दिली जातील असे वचन दिले.

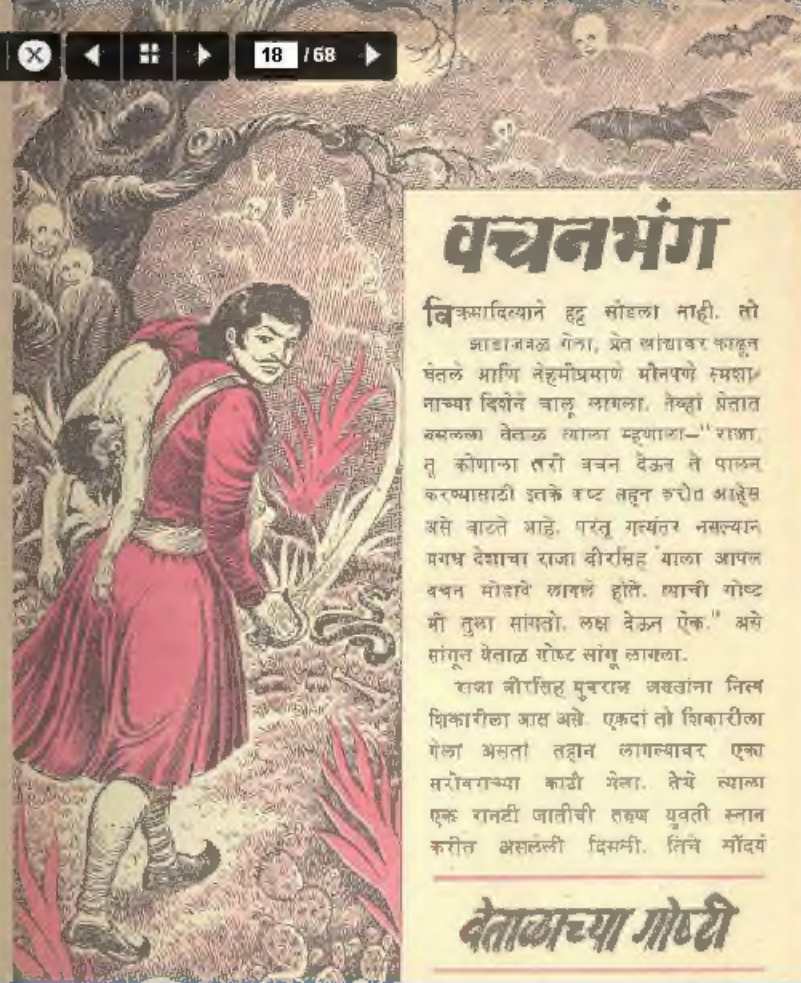
स्वर्णाचारी किल्ल्याच्या रक्षणार्थ सवे तयारी करीत असतां आणि सर्व तयारी पुरी होत आली तेव्हा एके दिवशी समर-

बाहु स्वर्णाचारीने आपल्या अनुयायांना आले बरछी देऊन जंगल डोंगराच्या पायथ्या-जवळ येतांच त्याच्यावर कोणत्याही प्रकारच्या आडवेचो वाट न पाहता हल्ला करायला सांगितले.

वीरपूरचा सेनापती थोडकळ आणि पाय-दळ घेऊन डोंगरावरील शत्रूंचा तळवार उंच करून समरबाहुच्या अनुयायांकडे वहात उच्च स्वरात म्हणाला-“एक रे! मी वीरपूरचे महाराज वीरसिंह यांचा सेनापती आहे. तुम्ही सर्व हातातली हत्यारे खाली ठेवा! आणि शरण या, नाहीतर तुमची कत्तल होईल.”

तो बोलतच असतां डोंगरावरून समरबाहुच्या अनुयायांनी वीरपूरच्या सैन्यावर भात्यांचा वर्षाव केला. त्यांपैकी एक वीरपूरच्या सेनापतीच्या खांद्याला लागला आणि त्याला जबर जखम झाली.

(क्रमशः)

वचनभंग

विकसावित्याने हट्ट मांडला नाही तो जाडाजवळ गेला, अंत खांद्यावर काढून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे मौनपणे स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा शेतात बसलेला वेतळ त्याला म्हणाला-“राजा, तू कोणाच्या तरी वचन देऊन ते पालन करण्यासाठी इतके कष्ट तहून करीत आहेस असे वाटते आहे. परंतु गुन्यंतर नसल्याने प्रगल्भ देशाचा राजा वीरसिंह याला आपल वचन मोडायचे लागले होते. त्याची गोष्ट मी तुला सांगतो. लक्षा देऊन ऐक.” असे सांगून वेताळ रोष्ट सांगू लागला.

राजा वीरसिंह मुचराज अखोना नित्य शिकारीला जात असे. एकदां तो शिकारीला गेला असतां तद्द्वाने लागल्यावर एका सरोवराच्या काठी गेला. तेथे त्याला एके रानटी जातीची तरुण युवती स्नान करीत असलेली दिसली. तिचे मांदपं

वेताळच्या गोष्टी

पाहुन वीरसिंहाच्या मनात तिच्याशी लग्न करण्याची इच्छा उत्पन्न झाली त्यानं तिला विचारलं-“तू अरण्यवास करते आहेस, हे बरोबर दिसत नाही. तू एक राख-मुहिणी होण्यालायक आहेस तू माझ्याशी लग्न केलंस तर मी तुला आपली पट्टाणी करून घेईन.”

ती म्हणाली-“मी एका अटीवर तुमच्याशी लग्नाला तयार आहे. माझ्या पोटी जो मुलगा जन्मेल त्यालाच तुमच्या मागे गादी मिळाली पाहिजे.”

त्या गोष्टीस वीरसिंहाने होकार दिला. त्याने तिच्याशी विवाह केला आणि तिच्या मद्राळातच राहू लागला.

भागविण्यासाठी गेल्या. तेथे त्याला पहिल्या तरुण भूवर्तपेक्षा जास्त सुंदन वही स्थापन करीत असलेली दिसली. तिच्याशी लग्न करून घेण्याची इच्छा त्याच्या मनात उपजली. त्याने तिला तसे विचारले व तिने, तिच्या पोटी जन्माला येणाऱ्या मुला-लाच गादी दिली पाहिजे, या अटीवर विवाह करून घेण्यास होकार दिला. तिला तसे वचन दिले आणि विवाह करून तिच्या मद्राळात राहू लागला.

पुढे काही दिवसांनी ती पुन्हा त्याच अरण्यात शिकारीला गेला. तहान भाग-विण्यासाठी पुन्हा त्याच सरोवरावर गेला असता त्याला पहिल्या दोघपेक्षा जास्त सुंदर अशी पनटी जातीची एक स्त्री स्नान करीत असलेली दिसली. तिच्याशी सुद्धा विवाह करून घेण्याची इच्छा त्याच्या मनात उत्पन्न झाली. तिने तिच्या पोटी जन्माला येणाऱ्या मुलालाच गादी मिळाली पाहिजे ही अट घातल्यावर राजाने ती अट मान्य करून तिच्याशी विवाह करून घेतला आणि काही काळ तिच्या मद्राळात राहूला.

पुढे पुन्हा एकदा ती त्याच जंगलात शिकारीला गेला असता तहान भागविण्या-साठी त्याच सरोवरावर गेला तेथे त्याला

तेथे ही जास्त सुंदर होते. परंतु त्याने ती लक्षात तयार आहे का, असा प्रश्न व विचारां विचारले-“कोण व बाई तू? येथे एकटी को वसली आहेस?”

“माझ्या तिची मोठ्या बहिणी एका-मागून एक, मला काही सांगितल्याशिवाय कोठे तरी निघून गेल्या आणि मी एकटी मागे राहिल्या. आता मला काय करावे, कळत नाही.” ती म्हणाली.

त्याच्या तिची बायकाच तिच्या मोठ्या बहिणी अस्मदा पाहिजेत हे ओळखून ती तिचा राजवाड्यात घेऊन गेल्या आणि तिच्याशी लग्न करून घेतले.

त्यानंतर वीरसिंहाचा राज्याभिषेक झाला. त्याच्या चौदाव्या राण्यांना एकेक मुलगा झाला.

चारही मुले बीणा बहिणीचीच होती तरी प्रत्येक मुलगा आपल्या इतर भावां-वेष्टां प्रत्येक वावतीत निराळाच होता. तो त्यांच्याबरोबर कधीच रहात नसे. तो बापासाखूनही दूर दूरच राही. तो नेहमी रानात जाऊन आपल्या आईच्या जातीच्या श्रीकांभयेंच जास्त मिसळून राही.

तिचे मोठे नेहमी आपापसा सेवेला हजर रहात. तिचापैकी कोणी तरी राजा होणार

हे सभजून मंत्री, प्रधान वीरे तिघांना खूद ठेवण्याचा प्रयत्न करीत. ते मर्याने सांगि-तल्याप्रमाणे वागत. नववधामात्र राजानं सांगितलेले काय स्वतः न करता दुसऱ्या कोणाकडून कावून घेई.

मध्यंतरी एक विचित्र गोष्ट घडली जगली बातोच्या लोकांनी नववधाला आपला नायक म्हणून निवडले आणि त्यालाच जंगलाचा राजा म्हणून घोषित केले.

राजाला उत्तरवय येऊ लागला तेव्हा प्रवानाने, चौदा मूलांपैकी कोणाला तरी आपला वारस करून घ्यावे असे सुचविले. राजाने जंगलात जाऊन आपल्या नववध्या मुलाला बोलावून बाणून त्यालाच आपला

वारत म्हणून माझी करून त्याला युवराज्यपद दिले.

यशवंत गोष्ट सांगून वेताळाने राजाला विचारले—“राजा! मला हे नाही कळत की वीरसिंहाने आपला तिघां राष्ट्रांना दिलेले वचन का मोडले? तिघे मोठे राजकुमार कधी त्याच्या आज्ञेबाहेर नव्हते. परंतु त्यांच्या पैकी एकालाही आपला वारस न करून घेता, नेहमी बेफिकीरपणे राहणाऱ्या बंडखोर मुलालाच युवराज्यपद का दिले? या प्रश्नांचे समाधानकारक उत्तर माहीत असून तू दिले नाहीस तर, तुला माहीतच आहे, तुझ्या डोक्याची शंभर शकले होऊन तुझ्याच पायांवर जोडू लागतील.”

विक्रमादित्य म्हणाला—“राजाने आपल्या चवथ्या मुलाला युवराज्यपद दिले. त्यात नवीन वचनभंग असा झाला नाही. तिघां राष्ट्रांना तो एकच वचन देत गेला, तेव्हाच वचनभंग झाला होता. मोहवश दिलेली वचने होती ती आणि रामटी जातीच्या स्त्रियांना दिलेली वचने ती. राजकन्यांना

राजकुमारात राज्यकारभार संपादन्याची योग्यता नव्हती, फक्त ‘हाजी’ ‘हाजी’ करण्याचीच योग्यता त्यांच्यात होती. राजाने किंवा मंत्र्याने मागितलेली कामे ते डोळे मिटून करीत. परंतु चवथ्यात राजपुत्राला शोभसे गुण होते. आपाने मागितलेले काम करण्याची योग्यता कोणात आहे हे ओळखून त्याला ते काम करण्यास चवथा सांगत असे. तो स्वतंत्र विचारांचा राजकुमार होता. त्याचे ते गुण ओळखून रामटी जातीच्या लोकांनी त्याला आपला राजा करून घेतले होता. या सर्व गोष्टींचा विचार करून त्याला युवराज्यपद देऊन वीरसिंहाने काही चूक केली असे नाही वाटत.”

अशा तऱ्हेने राजाचे मीन भंग होताच वेताळ प्रेतासह अवश्य झाला आणि पुन्हा शाडाला जाऊन लोंबकळू लागला.

(कल्पित)

Fullscreen 127

22 / 68

प्राप्तीचा अर्धा वाटा

एका गावी रामू नावाचा एक गरीब भोळा भावला मनुष्य रहात असे. एखादा त्याला पांचशे रुपयांची गरज भासली. गावभर हिडून कोणी काही मदत दिली नाही तेव्हा निराश होऊन घरी परतत असता वाटेत देऊळ लागले. त्याने देवाला नमस्कार करून मागणे चांगले—“देवा! मला पांचशे रुपयांची आज गरज आहे. मला तुझ्या कृपेने थोडे रक्कम मिळेल त्या रकमेची अर्धी रक्कम तुझ्या चरणी वाहीन.”

आणि आप्तच, असे की, शीतल त्याचा एक पैशाची पिशाची सांपडली. त्या पिशाचीत एक हजार रुपये होते. त्याने देवाला नमस्कार करून आपलीच वेच करी घेवली ते सांगितले.

रामूची बायको सर्व ऐकून घेऊन म्हणाली—“देवळाचे सर्व निवस्त बरीच एकाहून एक लबाब आहेत. तुम्ही बाल ते

सर्व ‘स्वाहा’ करतील. म्हणून देवाच्या नावाने दरिद्रनारायणाला जेवण द्यावे.”

बायकोचा तो सल्ला रामूला पडला, तो गांवच्या पाटलाकडे गेला आणि घडलेली गोष्ट सांगून म्हणाला—“दरिद्रनारायणाला जेवण द्यावे आहे.” पाटलाला परमानंद झाला. दुसऱ्या दिवशी रामू दरिद्रनारायणाला जेवण देणार असल्याची त्याने दबंदी पिटविली.

देवळाच्या प्रमुख निवस्ताने पुजाऱ्याच्या तोंडी रामूने देवाजवळ मागितलेले मागणे एकले होते. तो सरळ पाटलाकडे धावला आणि त्याला विचारले—“ही काय भातगड आहे?” पाटल म्हणाला—“रामूने देवाजवळ हजार रुपये मागितले होते ते त्याला मिळाले.”

निवस्ताने म्हणाला—“रामूने मिळेत त्या रकमेतकी अर्धी रक्कम देवाला देतो म्हणून

मागणे मागितले होते. तेव्हा त्या हजार रुपयांचे पांचशे रुपये त्याने देवालयाला दिले पाहिजेत. वने उधळून टाकणे चूक आहे."

देवाळ्याचा विश्वस्त देवालयाने धन गडग करण्याला वस्ताद असल्याची गोष्ट पाटलाला सांगली माहीत होती. परंतु तो म्हणाला ते देखील रास्तच होते. म्हणून पाटलाने रामूला बोलावून पांचशे रुपये त्याने देवालयाला दिले पाहिजेत. असा आपला निर्णय सांगितला.

रामू विचारमग्न होऊन घरी गेला तेव्हा बायकोने त्याला विचारले—"आले तरी काय?" रामूने थडलेली गोष्ट थोडक्यात सांगितली आणि म्हणाला—"काय वाटेत ते होवो, वरिध्नारायणाला जेवण थापचेच ठारलेले पांचशे देवालयाला देऊन टाकतो."

रामूच्या बायकोला थकस्मात एक गोष्ट सुचली तिने ती नवऱ्याला सांगितली.

दुसऱ्या दिवशी ठरल्याप्रमाणे गावांत वरिध्नारायणाला जेवण देण्यात आले. रामूने विश्वस्ताला पांचशे रुपये दिले नाहीत.

त्याने पाटलाकडे फिर्याद नोंदविली. पाटलाने रामूला बोलावून जाय विचारला.

रामू हात जोडून म्हणाला—"देवाचे पैसे मी कधी ठेवून घेईन का? कायचा विचारच करतो आहे....." असे सांगून थांबला.

"मग उशीर का?" विश्वस्ताने रामाने विचारले.

"देवाच्या चरणी पैसे व्हायला म्हणून दुसऱ्या दिवशी मी देवळात गेलो आणि आणखी एक हजार रुपये मिळाले आणि त्यातले अर्धे देवाच्या चरणी वाहीन असे सांगणे घातले. एकदमच एक हजार रुपये देवाला देऊन टाकता येईल म्हणून विचार केला. परंतु मला त्या दिवशी काहीच मिळाले नाही. मी मागितलेले हजार रुपये देवाचेच तर आहेत. तेव्हा त्याने आपला काटा ठेवून घेऊन साक्षा काटा मला दिला असावा असा मी विचार केला.

पाटलाने स्मित करून देवाळ्याच्या विश्वस्ताने जी फिर्याद केली होती रद्द केली.

विहीर आणि पाणी

गोठ राजाच्या सेतकऱ्याच्या भावकीची एक मंटेची विहीर होती. ती फार बरीच होरा म्हणून एकादा त्याला सद्गुलाप्रमाणे ती विहीर येकावी लागली. मित्र गांवाच्या दुसऱ्या एका सेतकऱ्याने भोलभाब कष्टतः ती विहीर सहाय्य उपयुक्त विकत घेतली.

काही काळ लोटल्यावर गोठने थोडी कोरडवाहू अभीन विकत घेतली त्याला आपल्या विकलेल्या विहीरीच्या पाण्याची गरज वासली. तो शिबूकडे जाऊन म्हणाला—"मी तुला कुठे पैसे देऊन टाकतो, माझी विहीर मला परत दे."

"तू कुठेत पैसे दे, मी तुला तुझे विहीर परत देतो." शिबू म्हणाला.

गोठला त्या थोडीचा राग आला व तो गावच्या पाटलाकडे ग्याय गावाच्या येला. पाटलाने शिबूला बोलावून विचारले तेव्हा त्याने तेच उत्तर दिले.

तेव्हा थोडू म्हणाला—"मी शिबूच्या विहीर विकली होती. विहीरितीने पाणी विकले नव्हते. त्या पाण्यावर माझी मातकी आहे."

ते ऐकून शिबू पाटलाला म्हणाला—"क्युल! तर मग त्याला त्याचे पाणी माझ्या विहीरितीने काढून घेऊन कायला सता. नाही तर त्याने माझी विहीर आपले पाणी ठेवून कण्यासाठी वापरली वाचवून दरमहा पधरा रुपयाप्रमाणे माझे दिने पाहिजे."

ते उत्तर ऐकून गोठने तोंड बंद ठेवले.

शोध व बोध

फार जुनी गोष्ट आहे. कांचीपुरम् येथे इंद्रभूपति नावाचे एक जैन मुनी रहात असत. त्याच्या दर्शनासाठी दोघ जैन संन्यासी येत असता वाटेत एका घरी विशांती घेण्यासाठी थांबले. त्यांनी आपली पयडी काढली. लावण्यासाठी काय काय एक भुकेल्या कुत्र्या समोर उभा राहला. दोघांपैकी एकाला कुत्र्याची दया आली. त्याने पयडी सोडून लावल्या कुत्र्यासमोर काहीतरी टाकले.

नंतर त्यांनी वांघे काढून पाणी आणा- पल्या जातांवा आपापली पयडी बांधाच्या वृक्षाच्या होरीत ठेवून दिली. दोघ पाणी पळून परत आले तेव्हाच कुत्र्याने पयडीचे टोक लोखत होते ते ओढून पयडी बाहेर काढली आणि जे काही खावला मिळाले ते खाऊन टाकले.

ती पयडी ज्या संन्यास्याची होती त्याच्या फार मूक लागली होती त्याला ते पाहून

रग आला की त्याने राज्याने सरलेला लांब्याच कुत्र्याच्या टाळक्यात मारला. कुत्रा कोकलत पळून गेला.

“कुत्र्याला कुत्रा प्राणी म्हणतात ते खोटे. मी त्याच्यावर दया केली आणि त्याने माझीच पयडी ओढून आत होले ते साज्ज टाकले त्याला ठार केले तरी पाप लागणार नाही.” तो संन्यासी म्हणाला.

ते ऐकून दुसरा म्हणाला—“या पटने- वरून कुत्रा कुत्राता नसलेला प्राणी आहे हे कसे काय ठरेल? आपलीच चूक नव्हती का? आपण त्याचे तोंड लागणार नाही दुर्बला सावधगिरीने आपली पयडी ठेवली नव्हती. बुद्धिमान म्हणविणाऱ्या आपल्या मारक्यांनी चूक केली तर बरेवाईट फळण्या उत्तका विवेक नसलेल्या कुत्र्याच्या हाती चूक खाली म्हणून त्याला मारणे बरोबर नाही.”

शिक्षा केली.” पहिला संन्यासी म्हणाला.

“कुत्र्याचीच चूक तू म्हणतोस त्यावरून मला नंदीवर्माचा न्यायनिवाडा वाटवतो.” दुसरा संन्यासी म्हणाला.

“कोण रे तो नंदीवर्मा? त्याने कोणता न्याय निवाडा केला होता?” पहिल्याने विचारले.

दुसऱ्याने आपली पयडी सोडून त्यातले अर्थे लावपदार्थ दुसऱ्याला कायका दिले आणि नंदीवर्माची गोष्ट सांगितली.

कांचीपुरम् येथे नंदीवर्मा नावाचा एक राजा राज्य करीत असे. तो कोणी अनौ- तिकर काम केले तर चवकशी करून त्यांना योग्य शिक्षा करीत असे. न्याय निवाडा करण्यात आपली बरोबरी करू शकणारा कदाचितच कोणी असू शकेल असे तेहमी त्याला वाटे.

एकदा इंद्रभूपती मुनी राजाला आशीर्वाद देऊन पुढे जावे म्हणून राजसभेत गेले. त्या वेळी एका बोरीची चवकशी लागू होती त्या बोरीने एका व्यापाऱ्याच्या घरात बोरी केली होती. बोरीचा अपराध सिद्ध झाला. नंदीवर्माने त्या बोरीला जन्मदेपेची शिक्षा केली आणि “मी दिलेला न्याय कसा वाटला आपल्याला?” असे इंद्रभूपती मुनींना विचारले.

जैन मुनी म्हणाले—“शला गाल न्याय असा काहीच दिसला नाही. बोरी केल्या- वरून बोरीला शिक्षा मिळाली. हे कायद्या प्रमाणे असेल, परंतु अशी शिक्षा कल्लु बोरीच्या अपराधाला खंद कसा काय पडेल? आपापल्या कर्तव्य धर्माच्या दृष्टीने विचार केल्यास बोरीबरोबर त्या व्यापाऱ्याच्या व न्याय देणाऱ्या राजालादेखील शिक्षा व्हायला हवी होती, परंतु या जगात आपापला कर्तव्यधर्म कोण पाळतो?”

ते ऐकून राजाचा चेहरा उतरला. व्या- पाऱ्याला त्याचा अपराध काय हे विचारून धेण्याची इच्छा उत्पन्न झाली. परंतु ते विचारण्याचे धाडस त्याला होईना. तेव्हाच

इंद्रभूषणी मुनीच पुढे म्हणाला-“ सर्वकारात पारंगत, सर्व कर्तव्याकर्मव्याची कल्पना असणाऱ्या सोमवंत नावाच्या एका ब्राह्मण पंडितानेदेखील थोरो केनी होती त्याच्या-समीर या चोराचा अपराध काहीच नाही ”

सोमवंताची कथा सांगायला राजाने विनंती केल्यावर जैनमुनींनी ती कथा सांगितली

एकदा जैनाना देवतुल्य असे वर्षमान अरण्यात तपश्चर्या करीत असता वनवाते त्यांची काही सेवा ज्यूची या हेतूने त्यांना धोतरउपरण्याच्या दोन थोड्या पित्या वर्षमानाने एक धोतरउपरणे स्वतःसाठी आपल्या वस्त्रांच्या गाठीड्यात बांधून ठेवले आणि दुसरी जोडी जवळ ठेवून दिली

त्याच वेळी सोमवंत नावाचा एक विद्वान ब्राह्मण वर्षमानाच्या बरीनास आला त्याची नजर त्या धोतरउपरण्याच्या पोडीवर पडली. म्हणाला “ सला तेवढी धोतरजोडी दान करायला काही हरकत आहे का ” वर्षमानाने त्याच्या अडळची एक धोतर-

Full Screen

127

X

◀

⌂

▶

28 / 62

त्याचे समाधान झाले नाही वर्षमान ध्यान भंग वसता तो दुसरी धोतरजोडी चोरून घेऊन निघून गेला

वर्षमानांनी त्यानवर जोरठे उपद्रव पाहिले तेव्हा त्यांना सर्व समजले म्हणजे-“ त्याने मागितले तेव्हाच ती घेतली जोड्या घासला हव्या होत्या त्याने केलेल्या चोरीला कारण मीच. कोणाजवळ नसलेली वस्तू आपल्याजवळ असली तर ती चूकच म्हणून त्यांनी अंगावरचे वस्त्रदेखील सोडून त्याच्या लंगोट्या केल्या. त्या आपल्या सर्व शिष्यांना वांटल्या आणि स्वतः एक लंगोटी लावून बसले.

ती गोष्ट ऐकून नंदीबर्माला आपल्या न्यायनिवाड्यातकी चूक कळली त्याने चोराला दिलेली शिक्षा माफ केली आणि त्याला ग्रामध्यभर पोटभर लायला मिळेल याची व्यवस्था करून दिली

ते ऐकल्यावर पहिल्या सन्यास्याला बापण कुण्याला मारल ते चुकीचे होते हे कळले

खरा कवी

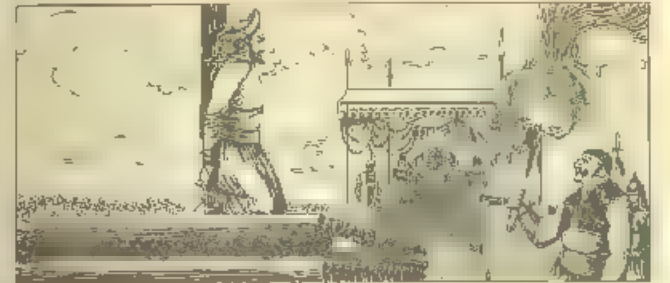
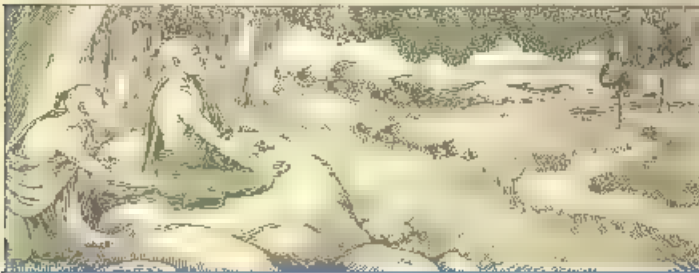
एक गाईय श्रम म्हणून एक महत्त्व राहिल असे त्या देशात अनेक कवी व ग्रंथीर होते ते धानाची स्तुतीवर कविता रचून म्हणत ज्ञान वृक्ष होऊन त्यांना इनामे देई

एकादा त्या धानाने कोणामा तरी एक कविता म्हणताना ऐकले. त्या कवितेचे धानाचा कुरप्या, अन्नाचा व अत्याचारांचे वर्णन होते. धानाच्या अन्नाचा जणूकाही भडकाच उडाला त्याने तो कविता रचणाऱ्याला कैद करून आपल्याला हुकूम सोडला. पुष्कळ खोष झाला, परंतु त्या कवितेचा रचयिता कोण हे पळले नाही. तेव्हा धानाने कैद करून आपलेल्या सर्व कवींना विचारले ‘बोला, तुमच्यापैकी कोणत्या कुरप्याचे व अन्नाची वृत्तीचे वर्णन करून कोणी कविता लिहिशी आहे का ?’ कोणी उत्तर दिले नाही

तेव्हा त्याने सर्वांना आपापल्या कविता म्हणून दाखवायला सांगितले सर्वानी धानाच्या दयाशील शीलवृत्तीचे व क्षमधर्माचे वर्णन करून विहिनेली कविता म्हणून दाखविली त्याने सर्वाना कैदेतून मुक्त करायला सांगितले फक्त एकाने कविता म्हणण्याचे नाकारले होते

त्या कवीला भीती दाखविण्याच्या हेतूने धानाने एक कविता रचून त्याला ती दाखवून म्हणजे- तू कविता म्हणून दाखविली नाहीस तर तुला जिवंतच या पितेवर ठेवून मारी दिला जाईन शरीरेशील त्याने कविता म्हणली नाही. वेबटी त्याला हातपाय बांधून पितेवर धडक्यात आले आणि विचारले ‘आतां तरी कविता म्हणशील की नाही ?’

तेव्हा त्या कवीने एक कविता म्हणली. धानाच्या कुरप्याचे व अन्नाच्याचे वर्णन करून विहिनेली तीच ती कविता होती. ती ऐकून ज्ञान ओरडून म्हणाला-‘तोच त्याचा शोध खरा कवी आहे

लोभाळा पडलेला बळी

एका गावी रामशास्त्री तांबाचे भटजी रहात असत. त्या गावच्या पंचक्रोशीत कोठे काही धार्मिक कार्ये झाले की शास्त्री-बुवांशिवाय ते होत नसे.

शेजारागावच्या कुळकर्षाच्या मूर्तीचे लग्न ठरवून शास्त्रीबुवा आपल्या गावी परत आसल्या निघाले तेव्हा यज्ञसानांनी लाडू-जिलब्या वगैरे पक्वान्ने बांधून दिली.

शास्त्रीबुवा सावकाश आपल्या गावी जात होते. हानेत एक थंगल होते आणि काळोख पडू लागला होता. तशी रात चांगली पायाखालची होती म्हणून शास्त्रीबुवा चालत राहिले ते एका मोठ्या चिवेच्या झाडाखाली पोचले त्यावेळी अकस्मात एक भूत द्या म्हणून समोर उभे राहले आणि म्हणाले— 'कसा वेळेवर आलास बब' का' मूक लागली आहे मला, नरमांस खाऊन बरेच दिवस झाले.'

शास्त्रीबुवा भुताला पाहून थोडेखोल झाले नाहीत व म्हणाले—'मला ठार करून नरमांस खाल्लेस तर या काटेने पुढे कोणी वेणारच नाही आणि तुला उप्रासी मगवे लाभल. माझ्या मासापेक्षा मोठे पक्वान्ने मी तुला कायका देतो वहा पाहिजे तर.'

"पाहू तरी!" भूत म्हणाले शास्त्रीबुवा गाठांड सोडून म्हणाले—'हे पें लाडू आणि या जिलब्या.'

भूत सर्व खाऊ व जिलब्या खाऊन विचार लागले—'आणखी नाहीत का?'

"आणखी हबं असेल तर उद्यां घेऊन येईन परंतु हों सर्व पक्वान्ने तयार करावला मला पुष्कळ सामान लागेल. वैसे नाहीत माझ्याजवळ!" बाहून म्हणाला.

"मी देतो पेंते!" म्हणत भूत झाडाच्या होलीत धारले आणि दुसऱ्या क्षणाला बाहेर

घेऊन आलास तर तुला इकडे सोने देत जाईन.'

पक्वान्नेच्या गाठांड्यान त्याच्या वजना-एवढे सोने बांधून घेऊन शास्त्रीबुवा "बाबलो, देवाची ह्या!" म्हणत आपल्या गावच्या बाटेने पुढे चालू लागले.

घरी पोचल्यावर त्यांनी सोन्याचे गाठांड बायकोच्या हातात दिले आणि प्रहलल सर्व वृत्त सांगितले.

नवरा कोणत्याही प्रकारे भूतबाबा हास्या-शिवाय घरी सुखरूप परत आले म्हणूनच तिला वहा लाख रुपय / मिळाल्यासारखा आनंद आला होता म्हणाली—'हे सोने आपल्याला दोन पिढ्या मुखान घालवावळा पुरे आहे भुताचा कस विठवास? त्या बाजूला पाऊन्देखीन ठाकू नका!'

'तू म्हणालोस तेच तरे लाभले त्यांत समोधान मानून घेण्यासच अहाणपण आहे.

शास्त्रीबुवा घरी आल्याबरोबर काही शेवीन एकायला मिळले या आशाने क्षमाशील घाईघाईन आली आणि मोने पाहून वाहुरच काळोखात उभी राहून शास्त्रीबुवा आणि त्याच्या बायकोचे बोलणे ऐकत राहिली.

ती लपव घरी परतली व नवऱ्याला सर्व सांगून म्हणाली "ता खुळा बाहून

म्हण त्या भुताच्या वाटला सुडा जाणार नाही मी लाडू, जिलब्या आणि पुरण-पाळ्या काढून देते तुम्ही उद्यां रात्री जाऊन घ्या भुताला कायला द्या आणि सोने घेऊन या इतक्या पोढे पोढे सोने आणून जमवित येईल." नवऱ्याने आनंदाने ते कबूल केले.

दुसऱ्या दिवशी गोपाळशास्त्री नावाचा तां भट पंचवीस पंचवीस लाडू जिलब्या व पांढऱ्या बायकांकडून करवून घेऊन चिवेच्या झाडाखाली गेला.

उरत्या वेळाला ते भूत आले आणि पक्वान्ने आणलीस का? म्हणून विचार लागले.

गोपाळशास्त्रान गाठोडे सोडून मृत समोर ठेवले. भुताने सर्व पकराळांचा फडशा उडविला आणि दोन्ही हातांच्या मुठी बघून सोने आपून त्या ब्राह्मणाला दिले म्हणाले— दारोब घळत येत जा मी सोने देत जाईन !”

गोपाळशास्त्री राममास्यापक्षा आस्त लोभी होता तरी रामशास्त्राचे साहस त्याच्यात गळून मृत विसले तेव्हापासून ते कुठोळाड होईपर्यंत तो बारबार कोपतच होता सोन वळून तो घरी गेला आणि त्याने जे पाहिले ते सांगून सोने बायकोच्या हातात दिले. म्हणाला—“या घद्यात लाभ पुष्कळ असला तरी दारोब त्या भूताजवळ जाऊन बोलायला आणत्याला धीर होत नाही चुवा !”

गोपाळशास्त्राची बायको थोडा श्रेष्ठ विचार करून म्हणाली—“खरं पण काम हो, ते भूत छाडाच्या खोलीतून सोने काढून घेऊन आले होते ना? आपण दिवसा-उजेडी जाऊन त्या खोलीतले सर्व सोने

Full Screen

127

श्री नारायण ज्ञ. पाटील

गोपाळशास्त्राला बायकोची ती सूचना विचित्रच वाटली परंतु भूतापेक्षा त्याला बायकोचीच भीती जास्त वाटत असल्याने ‘होय’ म्हणाला तो दुसऱ्या दिवशी ‘उजाडताच त्या किंवच्या ब्राह्मणाजवळ एक कुऱ्हाड घेऊन गेला त्याने ती डोली तीव्रत झाड झाली पाडले डोलीच्या तळाशी लाकडाच्या कोळभाशिवाय काही मिळाक नाही. ते सांगितले तर बायकोला खरे वाटणार नाही असे समजून तो कोळभाचा चुरा एका गाठोड्यात बांधून घेऊन आला. तो चुरा बायकोला दाखवून त्याने ती एका कोपऱ्यात टाकून दिला जमिनीवर पडल्या-दरोबर त्याच्यातून एकदम जाळ बाळा आणि क्षणभरात सर्व घर जळून गेले त्याचे सर्वस्व त्यात भस्म झाले. वीो जिवंत बांयले एवढेच. कोणी हे सर्व एकून हुसतील जसे वाटून पोरब मकरासायको ते गाब सोडून पळून गेली

धर्मभीरू

एका गावी एक गरीब वैद्य कुटुंब रहात असे त्या कुटुंबात वृद्ध न ‘बायको-शिवाय त्यांचा एक तरुण भूलगायण होता. लहानसहान व्यापार करून त्या गरीब कुटुंबाचा उर्धारनवीह चावे परंतु त्या व्यापारावर फार दिस नाललसे त्यांना बितेना. म्हणून तरुण रामभोंदरे मोठ्या शहरात जाऊन मोठा व्यापार करण्याचे ठरविले. हळूहळू व्यापार वाढत ब कुटुंबाची वास्त वास्त जवानवापी उचकता वेईल असा विचार करून त्याने आईवडिलांना तसे विचारले आईवडिलांनी होकार दिला

गटेत लायला गिघारी आणि कपडे बांधून घेऊन दूरच्या शहरात जायला रामभोंदरे निघाला. त्या वाटेवर मध्येच एक तीर्थजेव होते तेथे एक कुंड होते, आणि जमलापाचे देऊळ होते त्या देवाकपा-

जवळ एक लग्नाचे वन्हाड उतरले होते रायवजंट नांवाच्या एका वैद्य व्यापाऱ्याच्या शरीरा नांवाच्या मुलीचे लग्न शहरात राहणाऱ्या आणसी एका कोटवासी व्यापाऱ्याच्या जयदेवशेट नांवाच्या मुलाशी होणार होते दोन्ही पक्ष देवळात उतरले होते लग्नाच्या मुहूर्ताला बराच वेळ होता. म्हणून सर्व आपापची राहलेली कामे सर-कून वेध्यात गुंतले होते

रामभोंदरे देवळाजवळच्या कुडात स्नान करून घेतले आणि देवाला नमस्कार करून घळत दण्यामाठी आपल गाठोडे सोबीच्या आगी ठेवण्याचा विचार करू लागला एका साडाखाली त्याला एक म्हणारी वितली निघ्या जवळ बरीचशी गाठोडी ठेवलेली होती तो तिच्या जवळ जाऊन म्हणाला—‘जावो’ मी आपोळ करून देवाचे दर्शन घेऊन येतो माझ्या या गाठोड्यावर घाड

श्री नारायण ज्ञ. पाटील

कहा 'देवता का?' म्हातारीने होकार देताच रवा देवळात बाहेर अमरनाथाजवळ होले टेकून बिनली गेली- 'देवा! मी व्यापार करायला जातो आहे. त्यात मला यज्ञ घईल बसा आशीर्वाद दे.' तंतर त्याने म्हातारीला सांगून आपले गाठोडे उचलून घेतले आणि पुढच्या आठवेर बाळू लागला.

काही अंतर चालून गेल्यावर रामू रोठला भूक लागली. एक तलाव दिसला. त्याच्या काठावरच्या झाडाखाली त्यान आपले गाठोडे ठेवले आणि पाणी आणून गाठोडे होडले परंतु त्या गाठोड्यात त्याचे कपडे किंवा खावट्या म्हुणून आणलेले खाद्यपदार्थ काहीच दिसले नाही त्या भागी

तरी होते त्या म्हातारीने चुकून त्याच्या गाठोड्याऐवजी वन्याडकन्याचे गाठोडे उचलून दिले होते.

ते सवात आज्यावर रामूचट अमरनाथाच्या देवालयाजवळ परत आला त्याआधी वधू पक्षातील आणि वरपक्षातील लोकांमध्ये फार मोठे भांडण झाले होते वधूपिता राघवगट दागिने चोरीला गेल्याचे सांगू लागला. त्याला वरपिता म्हणाला- 'तू चोट बोलतो आहेस लुच्चा कबाड आहेस, बसा लोकांची संवस जोडून घंग जोळे उचलून विहिरीत उडीटाकण्यासारखा मूर्खपणा आहे'

तर माझ्या मुलीशी लग्न करायला कोणी सयार होणार नाही कम होऊन गेल्यावर मी दिलेल्या वचनाप्रमाणं सव करून दना त्याने वरपित्याचे पाय धरून किती विनवले, परंतु त्याने मुलीच एकले नाही सगट म्हणाला- 'आमचा तुम्ही ओ अपमान केला आहे त्याला काही प्रायश्चित्त नाही'

ते भांडण चालू असता रामूचट परसला आणि राघवगटला विचार लागला- 'साड्याखाली गाठोड्या जकळ करल्या होत्या त्या आजी कोठे गेल्या'

तो थरडी विचारतोस? तिच्यामुळच तर हे सर्व महामारत झाले' राघवगट्टीम्हणाला

हे पहा, हे गाठोडे तिन मला चुकून दिले धाड दागिने व रुपये आहेत हे तुम्ही ठेवून घ्या आणि माझे गाठोडे मला द्या' रामूचट म्हणाला

लक्षाळा आल्या वरवधूपक्षावरचे संकट दळले पुन्हा आकाश निवळल्यासारखे वाटू लागले. वरपक्षाचा अपमान झाला नाही वधूपक्ष सरा ठरला

उपशरत रामगटची ओळख करून देत वशीयका म्हणाय यानच आपले मान- रक्षण केले आता तुझे लग्न निश्चितपणे पार पडेल'

यज्ञोदाने रामूचटजवळ सव शोण्टी विचारून घेतल्या आणि त्याच्या घरच्या सर्व लोकांची बबकची करून घेतली.

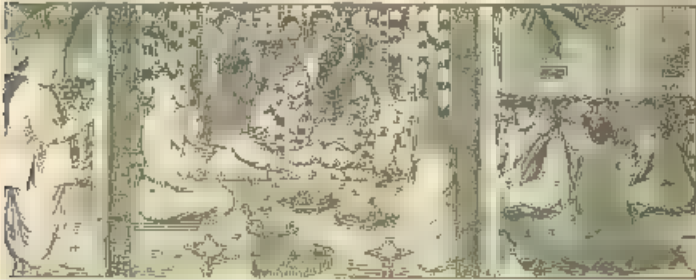
“बाबा रे! तू आम्हांला रानवेळी देवा-
भारता पावलास आमच्या मुलीचे लग्न
मंपल्यावर मग कोठे तों जा.” राधव-
शेट रामूशेटला म्हणाला. रामूशेट त्या-
प्रमाणे त्यांचा जिवीती म्हणून लग्न घरी
धांबला.

लग्नातले सर्व शास्त्रविधी सुरू झाले.
वरपक्ष बोंहोल्यावर वज्र उभे राहले.
पक्षपित्ताने हुडा म्हणून जे शांगने धोवचे
होते ते एका बावीच्या ताटात वरपक्षच्या-
समोर आणून ठेवले.

मंगळसूत्र बांधण्याची वेळ आली वर
जयदेवशेट वधू यशोदेच्या गळ्यात मंगळ-
सूत्र बांधायला उठला. यशोदेने त्याला
दागिन्यांच्या ताटाकडे बोट दाखवून म्हटले-
“मंगळसूत्र वा ताटास बांधा तुम्हांला
दागिने पाहिजे हेने ते त्या ताटास आहेत
तुम्ही माझ्याची लग्नाला थोडेच आलां
होता! या दागिन्यांसाठी, पैशांसाठी आलां
होतां” नंतर समोर उभा असलेल्या राम-
शेटकडे बोट दाखवून म्हणाली. ‘ हा पहा,

आहे त्याला फुकटात मिळालेले हे सर्व
दागिने व वैसे वरत आणून दिले पांजे
त्याला जी नीती अनीती कळने त्याचा
सहसांशदेसील तुम्हांला फळत नाही
तुमच्यासारख्याच्या हातून मंगळसूत्र बांधवून
षण्यपेक्षा ह्याच्या हातून बांधवून घेण्यात
पात्र आहेत हित आहे ”

वरपक्षवाले बोरडू लागले, आतापर्यंत
साचा तो अपमान नव्हताच, आताच
आपली खरी शोभा झाली. ‘राजवशंटन’
मुलीची समजूत बालप्याचा किती प्रयत्न
कलम पाहिला परंतु तिने सुलीच ऐकले
नाही. “कवीत लग्न तर रामूशेटशीच
करीन” म्हणाली. राधवशेटच्या मित्रांनी
वधूच्या म्हणण्याला कुजोरा दिला. छेबटी
रामूशेटने सत्राच्या आवाहाने यशोदेच्या
गळ्यात मंगळसूत्र बांधले. वरपक्षवाले
पहात राहून आणि माभा साती बालून
आपल्या पायी निघून गेले.

राजकन्येचे धाडस

वल्लभपूरचा राजा रंगदित्य याने अपत्य
व्हावे म्हणून अनेक नवस उपास केल्या-
वर त्याला एक मुलगी झाली. त्याने तिचे
सुखलता असे ठेवले आणि तिचे सर्व काड
पूरविले. राजवाड्यातल्या सर्व लहान थोर
लोकांना सुखलता जीव की प्राण वाटे

मुसलता लहानाची मोठी होत गेली
तसतशी खर्षशास्त्र व कलांत तिने प्राचिप्य
संपादन केले, एवढेच नव्हे तर युद्धविद्येतही
तिने अपूर्व प्राविप्य संपादन केले. ते राजाचा
मळीन आवडले नाही. तरी सुखलता
राजकन्या सुनही राजकुमारासारखी तयार
झाली.

मुसलता पंधरा वर्षांची झाली असेल
वल्लभपूर राज्याच्या पंचिमेंकडोल सरहद्दी-
वरच्या काही रानटी जातीच्या लोकांनी
बड पुकारले ते बंड कोणी मोडून नुकत्याचे
ऐकून सुखलता अव्यंत उत्साहाने म्हणाली-

“मी सैन्य घेऊन जाते आणि बंडखोरांचे
पानिपत्य करून येते.”

रंगदित्य राजा बर्कित होऊन तिला
म्हणाला-“काय म्हणालास? तू बंडखोरांचे
पानिपत्य करणार? बोट पिळगे तर दूष
निघेल, म्हणें युद्ध करणार तुम्हांला काय
वाटते प्रधान?” त्यान बापल मंत्री प्रीमान
यांस निचारले.

“महाराज! राजकन्येत ते सामर्थ्य नाही
असे नको समजावळा. तिला युद्धकलेचे
उत्तम शिक्षण मिळाले आहे. सैन्य तिच्या
म्हणण्याबाहेर वागणूक शक्य नाही. सैन्या-
तल्या प्रत्येकाला आपल्या राजकन्येच्या
शौर्य व साहसाची चांगली कल्पना आहे. ती
बंडखोरांना बक्कीच जिंकून परत येईल.”
प्रधान म्हणाला.

“ते काही मानायला मी तयार नाही
जिला करोव्याकत्तव्याची कल्पना नाही

अजून घरकुलान बाहुलाबाहुलीचे लग्न लावण्याचे जिथे वय आहे ती रणांगणावर कधी काय जाऊ शकल ?' राजानं विचारलं राणीदेखील प्रधानाला तेच म्हणाली "काय म्हणता प्रधान" तुम्हीमुद्दा पोरीला फार बडवता आहा? बायकांनी युद्ध करण कधी एकल आहे का? बायल्याकडे एकाहुन एक शूर सरदार आहेत. त्यांच्यापैकी कोणालातरी पाठवा "

महाराणी, राजकन्याची सुर्वी लहान असली तरी कीर्ती भोर आहे ती युद्धकलेत अभिलीय आहे प्रधान म्हणाला

"मी हें सर्व ऐकयला तबार नाही मी मुन्तीला अमरं घाडस वर देणार नाही राणीनं निश्चयपूर्वक सांगितलं.

तिला बुचविज की काही मिण्याच करण नाही

सरकारी बाबुगार खाच वेळी एकदा उठून काहीतरी महत्वाची सूचना करणासाठी उभा राहिला म्हणाला "राजकन्याच्या मनात युद्ध करण्यात जाण्याची नीज दळ्या आहे. प्रधानांचा त्या रोष्टीस इजांग आहे परंतु बहाराजाला ब राणीसरकाराना ते मुळीच पसंत नाही. त्यामुळे राजकन्याचा उत्साहभंग होत आहे हा प्रश्न वादविवाद करून मिटण्यासारखा नाही तेव्हा ईश्वर सर्व भार टाकून चिटुचा टाकून पाहू या प्रश्न मक्कीच सुटलं."

38 / 62

रंणादित्य महाराज घोड नरमले व त्यांनी हांकाराविला 'होऊ वैकायतो निकाल दीजं स्वाम रोटीत महाराज म्हणाले ' तसे असेल तर चिटुचा टाकायला उशीर का ?' बाबुगार म्हणाला आणि शेजारीच प्रधानांची बैठक होती -या खोलीत जाऊन कागदाच्या चिटुचा फाटून घळत आला आणि खेवणी देऊन म्हणाला- "महाराज, सेनापतिव कोणाना साश त्याच नीध सांगण्याची कृपा करावे गमाधर !" महाराज म्हणाले इंद्रपालानं "शं गा घर' असे मोठयानं म्हणत एका कागदावर चिटून कागदाची अशी करून ठेवून दिली

तंतर त्यान महाराजांना वाणखी एक ताव सांगण्यात सांगितलं राजा म्हणाला- "रघुपती !" ' इंद्रपालाने "र घु प ती' असे मोठयाने म्हणत आणखी एका कागदावर लिहून त्या कागदाची अशी करून बाजूला ठेवून दिली मंतर त्यान प्रधानाला नांव मुचबिधास वितती केली मंत्री म्हणाला 'मुख्यता !' ' बु ख ल ता !" असे मोठयानं म्हणत इंद्रपालाने आणखी एका कागदावर लिहून त्या कागदाची मुद्दा घडी करून ठेवून दिली त्याच प्रमाण राजान आणखी नऊ नाव सांगितली आणि इंद्रपालान आणखी एकेक

कागड घंऊन श्यावर एकक नाव उश्चारीत लिहिले आणि कागडांच्या बहारा करून ठेवून दिल्या

सर्व चिटुघा घेऊन इंद्रपालाने राजाजवळ येऊन एक चिट्ठी उचल्यावर बाकी चिटुघा उचलून जाऊन टाकल्या आणि राख उचलून दूर फेकून दिली

मध्यतरी रंगादिवान चाईने चिट्ठी उचलून कोपऱ्या बाबाजात वाचले- 'सुख-मठा !' आणि निरुपाय होऊन राजान मुलीला बडबोरांचे पारिपत्य करण्यासाठी सैन्याचे सेनापतिर दिले सुजलतान युद्धास जवणाची सर्व तयारी केली आणि सैन्य घंऊन जाऊन बडबोरांचा विमोड केला तिन त्यांच्या नायकाच्या मुक्क्या धावून त्यांना राजासमोर जावून उभे केले

विजयलक्ष्मीला घऊन यणाच्या मूलीला आईवदल्यांनी पोटाशी घंऊन आशीर्वाद दिला ते दृश्य पाहून ब्रजेला अपरंपार

Full Screen

127

40

नंतर संधी पाहून सुजलतान इंद्रपालाला आणि प्रधानाचा आपल्या महालात बोलावून त्यांना येजवानी दिली आणि त्यांना यणाचा पोशाख बगैरे देऊन त्यांचा सत्कार केला नेत्र विचारले- "माझी इच्छा कशी काय पुरी झाली सांगाल का ?"

मंजी म्हणाला- "महा का. ही बाहीत नाही इंद्रपालानेच काही तरी काढू केली इंद्रपालाने फक्त त्यांनाच ऐकू बाईल बतत्या हळू स्त्रयास सांगिले- 'काही नाही राजकन्या. मी सर्व चिटुघात तुमचेच नाव लिहिले आणि वरून मोठ्याने दुमरी नांव म्हणून गेला'

सुखमता आश्चर्यचकित होऊन म्हणाली- "बाबांता ही मोष्ट काळजी अक्षती तर तुमचे डोकेंच उचाले असत !"

'होय हो' तुमच्यासाठी मी आपल्या तज्ज्ञतावर आपल शीर भ्यायला तयार होतो' स्मित करून इंद्रपाल म्हणाला

फणसाची चव

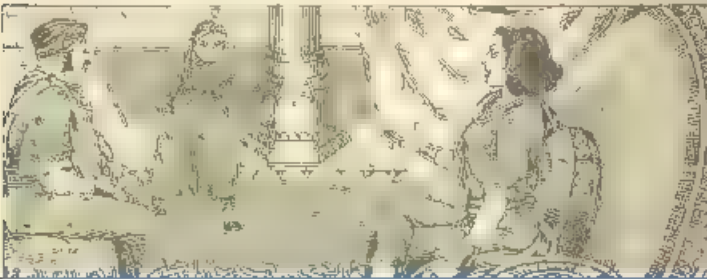
एकदा एक काबुली बंगाल देवत फळे विकत व्यावला दुकानात गेला एक कणत पाहून बकित झाला आणि म्हणाला- 'मी बनेक प्रकारची फळे वाहिनी आणि चान्नी आहोत, परंतु इतके मोठे फळ कोठे पाहिले नाही या फळाचा काय म्हणतात ?'

"तो फणस आहे. कार गोंड आणि जवदार फळ आहे" फळांना म्हणाला

काबुल्याने फणस विकत घेतला आणि मरी जाऊन निश्चितपणे बसून सगळी फणसाचा एक लफणत मोडून घेतला. चाख किती गोड होता आणि चपटेचीच खरीद होती परंतु त्याचा फणसाचे गंदे झाप्याची जो मजा असते ही काही मिठांनी नाही. त्याच्या हातांना तोंडाला मिशाना आणि दाखीला फणसाचा चक जायला. त्याने पाण्याने धूप घुतला तरी काईना जलद आस्थे फतरला राखेने घुबायला मिथाला तर हाततोंडाला व हाडी मिशाना राख चिकटून बसली बंगाली बाजू ही फळे कशी काय खातात व खात त्यांना क्या काय आनंद मिळतो बुवा ? हो काबुली मनानेच्या मनात विचार करू लागला

शेवटी तो एका बुद्ध बंगालाला भेटून आपल्या मनातली संका विचारवला गेला लक्षां तो म्हणाला- "फणस खायचा खाता तर प्रथम हाताला व कपन दार सोडाला देखील तेव आतून घ्यावे लागते. दाढी मिशाना लागलेला फंक मुद्दांचा तेवनेच सोडवित आला तर मुठेच नाहीतर वस्त्याने दाढी करून घ्यावी लागते

काबुल्याने सते केव्यावरच फणसाचा चीक सुटका घुडे कोजी तुळतुळीत दाढी करून आवेला मनुष्य त्याला भेटला की तो विचारी- "तुम्ही मुद्दां फणस खान्त आहे वाढते ?"

चांगला व वाईट

एका नावी मुमंत नावाचा एक बोर बहाम्या रहात असे कोणी अपकार केला तरी तो त्याच्यावर उपकार करी. गावाचाहेर एक झोपडे बांधून तो एकटा त्यात रहात असे. वेळी अवेळी कोणी पाहूणा आला तरी तो त्याला पंचपक्वान्नांचे जेवण वाढी.

एके दिवशी एक नोर उन्हाची सळ लागल्याने मुमंतच्या झोपडीच्या दारसमोर यकून बंधूत होऊन पबला मुमंतने अनेक प्रयत्न केल्यावर तो सुटोवर यकून खुर्णत त्याला भूक लागली असल्याचे सांगू लागला. पांचव मिनिटात मुमंतने त्याला पंचपक्वान्नांचे जेवण दाखले. बोर हावऱ्यासाखा जेवल्यावर विचार करू लागला, इतक्या थोड्या वेळात हे जेवण तयार कसं काय झाले?

त्याने मुमंतला विचारलेदेखील—“काय हो! भरदुपारी इतक्या थोड्या वेळात पंच पक्वान्नांचे जेवण कसे काय तयार झाले?”

“माझ्याजवळ एक मंत्रदलले पात्र आहे त्याच्या मदतीने क्षणाधीन वाटल तो पदार्थ तयार होऊन इजार होतो.” मुमंत म्हणाला.

चोराने ते एकूण आश्चर्यचकित होऊन विचारले—“ते पात्र मला एकदां दमखम शकाल का? त्याचा महिमा मला पहावासा वाटतो आहे!”

मुमंतने घरात जाऊन एक भांडे आणले आणि चोरासमोर ते जमिनीवर उफडं ठेवून म्हणाला—“केळी पाहिजे आहेत.” भांडे उचलून पाहिले तर खाली सुंदर पिकलेली केळी होती.

ते पात्र पाहून चोराकडे मनात ते भांड गडप करण्याची इच्छा उत्पन्न झाली. त्याने त्या दिवशी रात्री मुमंत झोपल्यावर ते भांडे पळविले. त्याने विचार केला, ते भांडे जवळ असले तर लक्षाधीश होता येईल परंतु

त्याला त्या भांड्यात दिल नाही.

दुसऱ्या दिवशी चोराने मुमंतला ते पात्र परत आणून दिले व म्हणाला ‘अहो चुकून मी मुमंत हे भांड घेऊन गेलो होतो क्षमा करा आणि आपले भांडे ठेवून घ्या.’ मुमंत थोडादेखील रागावला नाही. त्याने चोराबबळून भांडे घेतले आणि जागच्या जागी खोर घेरे मागून घेऊन त्या चोराला मेजवानी दिली.

चोराला इतके आश्चर्ये वाटले की मुमंतला विचारल्याशिवाय त्याला राहिल नाही म्हणाला—“काय हो हे पात्र माझ्या जवळ होते तेव्हा त्यात हा महिमा नव्हत, सध्या भांड्यासारखेच होते!”

मुमंत म्हणून वक्तव्य म्हणाला. मा विउत

अत्यंत पर्यंत काणाला या पात्राचा उपयोग करून घेता घणार नाही.

चोराला तेव्हा कोठे त्या भांड्याचा मुर्तित काळ. मुमंतचा शबट काळ त्या भांड्याचा उपयोग करून घ्यावा असे मनाची ठरवून त्याने मुमंतला विषप्रयोग करून ठार करण्याचा घाट घातला. एक दिवशी अज्ञात विष कालून तो ते मुमंतकडे घेऊन येऊन म्हणाला—

‘तुम्ही मला दोन वेळा मजवानी दिलीत तेव्हा या गरिबाच्या हातचे अन्न थोडे तरी

एकदां ग्रहण केलंच पाहिजे. मी बऱ्या होईन! मुमंतने तिसकोवपण चोराने ज काही आणले होते, ते त्याच्यासमोरच त्याला त्यानला बोर आतदान निघून गेला.

त्या दिवशी दुर्गेच राज उलटल्यावर चोर मुमंतच्या घरी आला. मुमंत खाटेवर झोपला होता. चोर त्या मंत्रवलेल्या पावा जवळ जात असला कशाला तरी त्यावर पाय लावला आणि ते पळत्यावा आवाज झाल्या बरोबर मुमंतने डोळे उघडून विचारले "कोण आहे?" "चोराने विचारले- 'म्हणजे तुम्ही अजून जिवंतच आहात का?'

"पण मी जिवंत नाही असे कसे वाटले तुला?" मुमंतने चकित होऊन चोराला विचारले.

आज मी तुम्हाला जे झायला दिल होते त्यात विष चाटले होते त्याचा परिणाम या वेळेपर्यंत तुमच्यावर नक्तीच होईल असे मला वाटत होते." चोर लपवाळपणे केल्या- शिवाय म्हणाला.

"मी योगाभ्यास केला असल्यामुळे माझ्यावर विषप्रयोगाचा काहीच परिणाम होऊ शकत नाही. कसले अर्थकर विष असले तरी ते पर्भावण्याची शक्ती माझ्यात आहे. मुमंत शांत स्वराने म्हणाला

Full Screen 127

त्या पावाचा उपयोग करण्याची इच्छा माझ्या मनात होती पण ते माझ्या नशिबी नव्हते.' चोर ह्याश होऊन म्हणाला

"तुम्हा नशिवात ते नव्हते बरे तर जंयत जा." मुमंत चोराला म्हणाला.

चोर फार लज्जित झाला त्याचबरोबर एक शंका त्याच्या मनात आली.

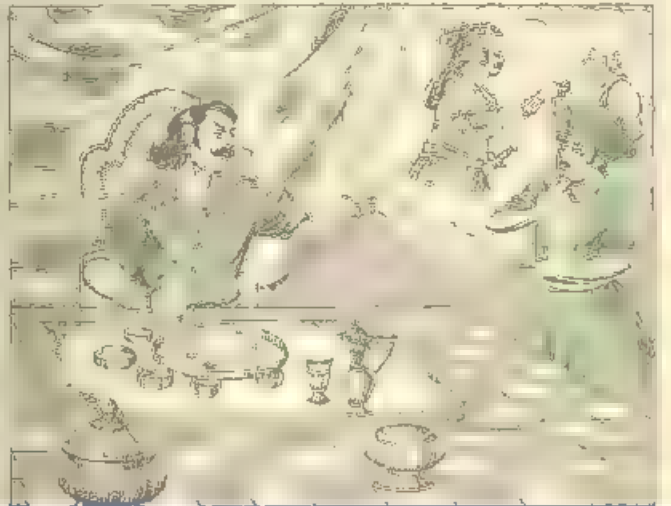
कथ्य हे मी तुमच्याशी दुष्टपणाने लागलो, तरी तुम्ही माझा द्वेष कंपायविवाय माझ्याशी सव्यवहार करीत आहात मला हे मने दिवाचय झाले. चोर म्हणाला

"परंतु यस्त विविध असे काहीच नाही तुमच्याशी सव्यवहार करणे इतरांचे बागले करण हा मी आपला धर्म मानून करतो आणि ते इतरांचे वाईट करण हाच आपला धर्म मानत अस आपला स्वभाव व मृगय तुला सोडता येत नाहीत तसाच मला माझा संशय व स्वभाव सोडता येत नाही असे कां तुला वाटत नये?" मुमंतन विचारले

चवदार चटणी

एकदा एक राजा जेवणाचे विचारणारा सेवा भ्रमदा वान मुकुन भटकरन मल्लका राजाच्या बरोबर त्याचा सैपाकी होता. गुपारची वेळ होती दोघांना भूक लागली होती दोघे जेवणासाठी एकत्र एकत्र झाले. एका ओपडीने चार सैपाकांचे बाजविले. एका म्हाताऱ्याने येऊन दार उघडले. तिने पाहुण्यांसाठी सैपाक केला. तिने शक्तीची चटणी करून दोघांना पानावर बाडली. राजांना भूक लागली होती म्हणून चिटकावा झाले. त्याने चटणीसाठी वेळच झाल्यावर राजाने त्या म्हाताऱ्याला एक प्लंहाद बसित म्हणून दिला

पक्षपक्षांसाठी सैपाकदखील एका राजाला आनंदत नसे त्याने मज्जाच्या चटणीची शक्ती बाजवणी केलेली पाहून सैपाक्यांना आश्चर्यच झाले. त्यानंतर दोघे राजघातीत परत गेले. काही दिवसांनी एकदा सैपाक्यांच्या भ्रमदा जाळे की महाराजांना मज्जाची चटणी लागली तेव्हा मी रक्त बाजवली परंतु मी जखमी होऊन पातल्याबरोबर महाराजांना सैपाक्याचा इतका राग आला की शांती थांबा रागावून नोकरीवरून काढून टाकले

वरपरीक्षा

फार पूर्वी विशालनगराच्या गादीवर बैसलेला नावाचा एक राजा राज्य करीत आहे त्याला चंद्रमती नावाची एकुलती एक मुलगी होती तिचे राजबाड्याबाहेर कधी चुकून सुद्धा पाऊल टाकले नव्हते परंतु ती अग्रतिम सुंदर असून तिच्या करस्पर्शाने जुने मुरलेले बाजार सुद्धा नवे होतात अशी तिची प्रसिद्धी होती

चंद्रमतीचे लग्न लग्नाला योग्य झाले तेव्हां बापाने तिला विवाहविषयी विचारले

“माझ्याशी विवाह योग्य तुम्हाला न वर वाटलीस त्याला तुम्ही बोलावून घ्या त्याच्यापैकी एकाला मी माझ्या मलाप्रमाणे निवडून घेईन” चंद्रमती म्हणाली

देवदत्ताने जवळपासच्या सर्व राजकुमारांविषयी चौकशी करून स्वतःचे वार राजकुमाराला निवड करून यांना स्वयंपर्यासाठी बोलावणे पाठविले जम, अजय

विजय आणि चिंतय हा नावाचे चौथे राजकुमार चंद्रमतीशी विवाहाच्या उद्देशाने विशालनगराकडे येऊन दाखल झाले तेव्हा तेव्हा चौघांना दिवाणखान्यात बसायला सांगून स्वतः सुद्धा तेथे बसला

तेव्हा जवळून जाणाऱ्या एका दासीला हाक मारून देवदत्त म्हणाला—“चंडी! राजकन्येला बरा येऊन जा म्हणावे.”

चंडी चाईपाईने अंतपुरात बाळून येऊन म्हणाली—“बाकट्या साकार पूजागृहात नतस्मा माहेन पौर्णिमेपर्यंत पुजा पुरी हांगार नाही म्हणे म्या पुजागृहातून तोंपर्यंत बाहेर येऊ शकणार नाहीत”

म्हणून देवदत्त चौघा राजकुमारांना म्हणाला—तरमग तुम्हाला हे वार दिवस काणात्याही प्रकारे तृप्त होऊ नये, याची मी व्यवस्था करून देतो तुम्हाला जी वस्तू ज्या वेळी इची असेल ती सांगा, ही

चौघांच्या उतरण्याची व्यवस्था करण्यात आली चंडी एका मावून एक सर्वांच्या भेवेला हजार राहू लागली आणि त्यांची विचारपूस करू लागली

जय नावाच्या राजकुमाराने चंद्रमतीच्या मीटबरोबर वजन ऐकले होते त्यामुळेच ती तिच्याशी लग्न करण्याच्या हेतूने आला होता तिचे रूप पहायला मिळाले म्हणून त्याची उत्कंठा वाढत होती तेव्हा चार दिवस म्हणजे त्याला चार युगांसारखे वाटू लागले

पहिल्या दिवशी चंडी जमच्या कोलीत फुलांचा गुच्छा फुलवाणीत सजवून ठेवायला म्हणून आली तेव्हा जयने तिला जवळ बोलावून विचारले—‘काय म चंडी’ मला राजकुमारीला पहायचे आहे कोणाला कळू दिल्याशिवाय काजून मला पाहतां येईल का तिला?’

चंडी थोडसे भ्याल्यासारखे हाकचन म्हणाली—तुम्हाला आजच पहायचे असले तर माझ्या पाठोपाठ कोणत्याही प्रकारे आपली चातूक न देता या, असे सांगून अचूक प्रकाशात ती त्याला अंतपुरात घेऊन गेली

पुजेच्या घोळीजवळ नंगून चंडीने दारावरचा एडदा बोटा बाजूला माकन आन

पहायला जयला सांगितले त्याने आत डोकावून पाहिले आणि दबक्यासारखा मार्ग सरकला त्याला पावतीची पूजा करीत बसलेली एक काळी, लड्डू, वस्त पुढे आलेली स्त्री दिसली

नका देवा या कर्दाशणीशी कोण काय करत असताना म्हणत चंडीने किती सांगितले तरी मार्ग वळून न पाहताने आपल्या कोलीत गेला आणि त्याच दिवशी राजी स्वतःशी निघून गेला

दुसऱ्या दिवशी चंडी अजय होडा त्या कोलीत पळण्यावरच अंधरून झाडून पुन्हा घाटायला म्हणत गेली असला अजयने तिला विचारले—जय काही बोलल्या

शिवाय सांगितल्याशिवाय निघून गेला, असे कारण तरी काय झाले?"

चंडी जखळ जाऊन दुसऱ्या कोणाला एक जाणार नाही इतक्या हळू आवाजात म्हणली तयजीन राजकन्याला पहिले याचं होतं मी इच्छाविल त्यांना घाकट्या सरनाराचे लव आवडले नाहीत विमने म्हणून निघून गेलं "

अजयनं थांबा विचार कंका व म्हणाला-
जिच्याशी लग्न करायचे तिच्या लया, कड काय पहायचं? पण तिच्या धरीवर जं वैभव येईल ते पाहिले पाहिजे तेव्हा त्यानं एवढे पळून जायला नको होत

४६

कल्लस घड्याम आला होता

चंडी चकित झाली आणि म्हणाली-
घाकट्या राणी सरकारांशी विवाह झाला तर राज्य मिळेल असे समजून का तुम्ही आला आहे? महाराजांनी आपल्या भावाच्या मुलाला दत्तक घेतल्याची गोष्ट माहीत नाही वारंवे तुम्हाला?"

ते ऐवून अजय निराशाच झाला तर-
मग मला बंधू म्हणायाने सरनच काय? असे म्हणत लग्नच स्वदेवी निघून गेला

तिसऱ्या दिवशी चंडी फुलवारीत जाईची फुल मोडू लागली तेव्हा विजयन तिच्या जवळ जाऊन तिचा विचारल- 'काय ग काज कोठ विसला नाहीस? कोठ गेलो होतास?'

तिने त्याला जय आणि अजय निघून गेल्याचो गोष्ट सांगितली

ते सधे ऐकून विजय इसला व म्हणाला-
'वेडे जाहेन ठीक विचार केला असला तर अजयला त्याचे राज्य दुरगार नाही का? राजकुमारी कुरुप असली आणि बरोबर राज्य घडून येत नसली तरी मला हरकत नाही तिच्या करस्पशनच मुरलंल रोग बरे होनात असे मी ऐकून आठे मी' माझ्या अर्धवडिलांना कित्यक दिवसांपासून कोणतातरी आजार झाला आहे त्यांना

कांदोबा

ध्यामला आली आहे मी

चंडी चकित होऊन म्हणाली- 'जहो, तुमच्या करस्पशन रोगा अरे होण्याची गोष्ट कोणी कोठे ऐकली आहे का? कोणी सांगितलं तुम्हाला आणि तुम्ही त्यावर विश्वास तरी कसा काय केलात?'

विजय हुताश होऊन म्हणाला- 'अस्त! बरं झाल मला श्रापीच कळली ही गोष्ट!'

तो त्याच दिवशी स्वदेवी निघून गेला त्या दिवशी रात्री चंडी विनयच्या झालीत येथी नेव्हा तो अंधण्यावर कणूत पडला होता "काय झाल हो तुम्हाला?"

तिने त्याला विचारलं.

'चंडी' ती फार दिवस जातसे वाढत नाही मला एकाएकी माझ्या छातीत दुसऱ्या मगलं आहे!' असे म्हणत विनय अंधण्यावर असताना बंधनंने पाय आपटून तडफटू लागला

चंडीन वीराला बोलावून जाणले आणि विनयला जोवघ देववून त्याला चांगली झोप यऊन बिभ्यांती मिळेल अशी व्यवस्था केली जोवघ घ्याल्पावर विनयला बरे वागले त्याचे पाय आपटणे बंद झाले आणि तो होळी मिटून स्वस्थ पडून राहण्यावर तिन त्याच्या छातीवर कमलं तरी जोवघ बोटलं

दुसऱ्या दिवशी झोप मोडली तेव्हा विनयला छान बरे वाटू लागले होते

त्याच्या उधाळी वसुंत खडी त्याला बांगो धांकत असल्याची त्याला दिसली.

चिंतनेत आवर्धय करीत विचारले.

चंड! रात्रभर तू यक्ष होतोस का? वृक्ष हे उपकार मी कधीच विसरणार नाही मनुष्य औषध वैषाद्विनेस हू. माझा हृदय विकार जमा आला तसाच मला सुद्धा भिन्नित्त प्राण जातो की काय वाटत होतं पण आतां चांगला बरा झाला आहे. तू पहा चंड! मी राजकन्येशी विवाह करण्याचा विचार मनातून काढून टाकला आहे. सल्ला पात्रिजं आहे ती प्रेमळ अशी पत्नी चार दिवसांपासून पाहतो आहे तुझ्याहून जास्त प्रेमळ आणि सेवापरायण स्त्री मला कोठून मिळेल? लग्न करायचे तर तुझ्याशीच असे मी ठरविले आहे तू माझ्याबरोबर आभार्या देशात राशील का? मी तुझ्याशी लग्न करून तुला आपली पट्टराणी करून घेईन."

ते एकूण चंडीला फार आनंद झाला म्हणाली—"मी तुमच्याशी खुशीन लग्न

करेन. तसू! चंद्रमती आहे

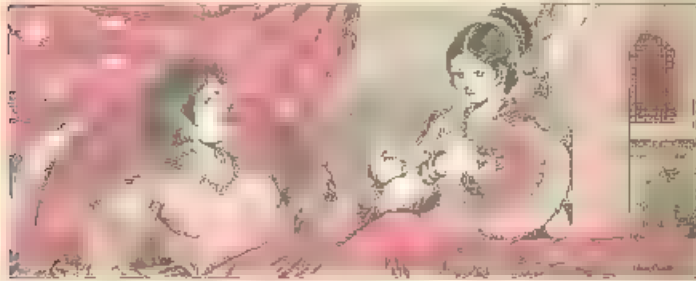
चिंतनेत आला म्हणजे वृक्ष

का राजकन्या चंद्रमती?" त्यान चिंतने होऊन विचारले

'होय, मीच तुमची चौघांची परोक्षा येत होते तिथाना पाहिले होती ती मी मध्ये कारण झाला माझे सौंदर्य पाहिले होते तर दुसऱ्याला माझा राख्य हवे होते आणि तिसऱ्याला माझी मनुष्य मनुष्यशी मुग्धता फक्त प्रेम हवे होते. म्हणून तुमच्याशी विवाह करायला मी कबूल झाले' चंद्रमती म्हणाली

तिच्या कल्पनांचेच आपला हृदयरोग बस झाला हे चिंतनेने ओळखते तिच्या चिंतने त्याच्या मनात कृतज्ञताभान उत्पन्न झाला

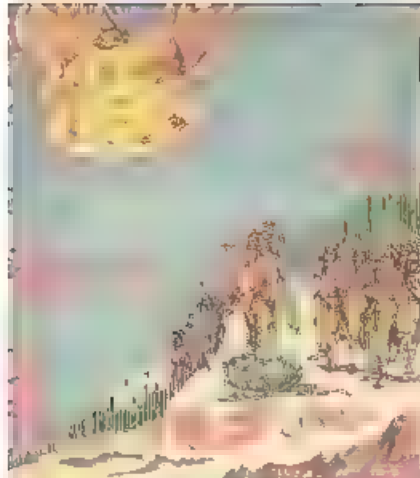
लीकरच चांगलाहा मुहूर्त पाडून राजान आपल्या मूर्तीचे खग्न दिनवशी करून दिले आणि त्यालाच आपला वारस करून घेतले.

महाभारत

पांडवाविषयी धृतराष्ट्र म्हणाला ते एकूण मजय त्याला म्हणाला—"राजा! पांडवाजवळ मेकवळ, पाया किंवा तशी अदभुत शक्ती कोणतीही नाही. ते फक्त स्वतःच्या पराक्रमाच्या नळानेच बनवलेले आहेत. ते धर्मावरून कलतच मुळात पण पिढ्यांविषयी आहेत. तुझ्या मुलांच्या दुःकृत्याचा विचारच फोफावत आहे आणि याचो फट त्यांना भोगावीच नापतील. तुला 'हताच्या गाडी' कोणी कोणी सांगितल्या नाहीत? पण तू ऐकलेस का? विदुराना माझ्याबायली, द्रोणाचार्यांनी आणि मी किती सांगितले? पण तुला ते सर्व जावडले नाही. तू मला विचारलेस अगदी तसेच दुर्वाधताना भोरमाचार्यांना विचारले होते

तो म्हणाला—"बाजोबा! तुम्ही स्वतः द्रोणाचार्य, कृपाचार्य आणि इतर महारथी यांच्यासाठी प्राणार्पण करायला तयार असूनही पांडवांसमोर टिकाच घेऊन उभे राहू शकला नाही त्याचे कारण काय?" भीष्माचार्य म्हणाले—"बाबा रे! मी किती वेळां तुला सांगितले, ते पुन्हा आतां सांगतो आहे पांडवांशी बांधी करून घे. तू आणि तुझे माऊ सर्व सुसाने पुढील आयुष्य घालवा. श्रीकृष्ण पांडवांच्या काठीशी असता त्यांचा वध कोणालाही करणे शक्य नाही." असे सांगून त्याला भीष्माचार्यांनी विश्वापाक्यान सांगितले. एकदां ब्रह्मदेव-गंधर्वादेन पर्वतावर बसला असतां देव ऋषी आणि मुनी

त्याच्या चारी बाजूला घोळका करून बसलेल्या बॅडी त्यांना आकाशात एक अजबल कांति असलेला एक विमान दिसले ते पाहून ब्रह्मदेव हात जोडून अर्धनमस्कृत झाला. देव आणि ऋषी मुनींनी नमस्कार केला,

ब्रह्मदेव त्या विमानाचे स्तवन करीत म्हणाला- 'हे देवापिदेवा! तू बायला बंधू या पृथ्वीवर पाठव व ती पटुवयात जन्म घईल अस क'!

तुसां प्रार्थना मी एकन्नी तसेच करीत मथारु! असा आवाज एक आला आणि ते विमान अनेर्धून पावले

तेव्हा देवानो आणि ऋषी मुनींनी वरदावाला निराश्रय- हे पितामह तू ती

हानाय

ब्रह्मदेव म्हणाला- 'तो मगवान जिवू होता पूर्वी मरण पावलेले देव दानव आणि राक्षस या पृथ्वीवर गुहां मगवान आहेत त्यांचा नाश करण्यासाठी नारा- बरोबर नारायणाने मुद्धा जन्म घेतल्या पाहिजे. त्यांच्याबरोबर दमदेवील जन्म घेतली ह्यांना जिकणे अशक्य झईल मूकता ही गोष्ट कळणार नाही

मीष्माचार्यांते ही गोष्ट मांयितली आणि दुर्वाचनाला म्हणाले- 'तू एक कर राक्षस असला पाहिजेस. म्हणूनच कृष्णार्जु नाशी तुझी वीर आहे'

यानंतर सर्व राक्षसांच्या जिवांमन निघून गले

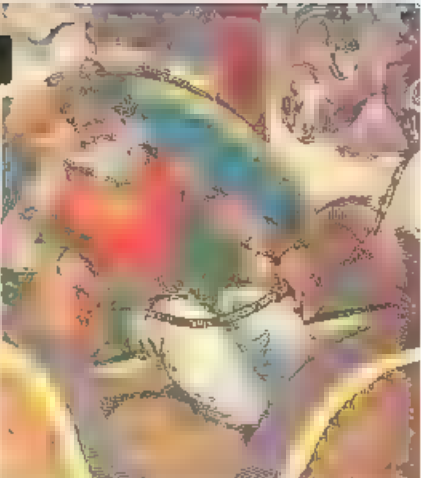
युद्ध सुरू झालेन पांचवा दिवस उजाडला दानवो बाजूचो सैन्य सधुद्ध करून उभो राहिली कोरवसैन्य मकर स्पर्हात उभे राहिले तर पांडव सैन्य नसाणा व्युहान उभे राहिले या व्युहसमोर सीम पाखडी आणि चण्डकृष्ण उभे राहिले त्यांच्या पाठीमाग सायबकी अजुनादि वीर उभे राहिले

दुर्वाचन द्रोणाचार्यांना म्हणाला सुरू वये आज पांडवांचा वध झाला पाहिजे ते एकताच द्रोणाचार्य सायबकीची युद्ध करू लागले सायबकीच्या सहाय्याचे भीम

माय घेऊन युद्ध सुरू झाले

मीष्माचार्य आणि द्रोणाचार्यांनी भयंकर मोठ युद्ध सुरू केलेले पाहून त्यांना मोठ्ठ धावला अतिमन्य उपपादक शिखरी वगेरे बाण धावून आले शिखरीजी मीष्माचार्य युद्ध करात नव्हते द्रोणाचार्यांनी शिखरीवर जोर चा म रा सुरू केलावर तो तेथून पाय काढून निघून गेला तेव्हा पांडवांच्या मदतीला अजून धावला व त्यान मीष्मा- चार्यांशी द्वंद्वयुद्ध सुरू कले दोघ रूप पराक्रमाने लढले त्याच वेळी दोन्ही बाजूच्या इतर वीरांनी आपला पराक्रम दाखविला या युद्धान दोन्ही बाजूच असंख्य सैन्य हुताहुल झाले

पांचव्या दिवसाच्या युद्धांत मोठमोठया लश्कर राहूध्यासारख्या गोष्टी घडल्या अशक्यतामा व अर्जुन या दोघांचे जे युद्ध झाले त्यात अर्जुनाने बस्वरथाच्याचे कवच बांधल्या बाणांनी तोडून टाकले. अशक्यतामान त्या गोष्टीकड दुर्लक्ष करून धोर सांडल्याशिवाय युद्ध केले अर्जुनाने त्याला मुरुपुत्र ममजून मोठाल आणि शत्रूच्या इतर वीरांना बुद्धकन तणाणावावर हिडू लागला द्रोणाचार्य आणि भीम यांचे आपसांत फार मोठ युद्ध झाले अतिमन्य आणि चण्डकृष्णाच्या मुलाशी झालेल्या युद्धान

कृपाचार्य लक्ष्मणाच्या मुलाच्या मदतीला धावले आणि त्याचा बचाव करून त्याला सुरक्षित स्थानी घेऊन गेले

त्या दिवशी सायबकीने पराक्रम दाखवून कोरव सैन्याचा बोंबहार केला तो पाहून दुर्वाचनाने त्याच्यावर अनेक अति रथींना सोडले सायबकीने सुर्यास्ताच्या आधी त्या सर्व अति रथींना पर्वतजोड पोचून साटले आणि त्याचा नायक जो भूरिथरा त्याच्याची शक्ति भिडला भूरिथरा सामान्य याज्ञा मरुहता त्याच्याशी युद्ध करणे अशक्य वाटू लागल्यावर सायबकीच्या मदतीला आलेल काही वीर पाय काढून पळून जाऊ लागले तेव्हा सायबकीचे मुलां त्याच्या मदतीला

धावून आले. त्यांनी भूरिशवाला चारी बाजूंनी घेरले परंतु भूरिशवाने समी-
बाग करून त्यांना माझार ध्यायला लावून
ते पाहून सात्वकीला स्वेद चढला आणि
तो भूरिशवाशी ठडयुद्ध करू लागला.
दोघांच्या रथांचा चक्काचर आला. दोघांनी
तलवारी उपमून जमिनीवर उड्या मारल्या.
त्याच वेळी भीम आला. त्याने मात्यकीला
आपल्या रथात बसवून घेतले. त्याचप्रमाणे
दुर्गोधनाने भूरिशवाला आपल्या रथात
बसवून घेतले.

सूर्यास्ताची वेळ होत आली. त्यावेळपर्यंत
दोन्ही बाजूंनी सैल्ये दमून गेली होती.
म्हणून आपापल्या निशिचोंकडे निघाले.

सुरु झाले पाहून सैन्य सकर झुझत आणून
कौरव सैन्य कवेच व्यूहात उभे राहिले. परंतु
हे व्यूह तोडण्यास फार वेळ लागला नाही.
मुरवातान्दाच भीम व द्रोण दोघांचे युद्ध
सुरु झाले. द्रोणाचार्यांनी भीमावर बाणांचा
वर्षाव केला. भीमाने बिडून जाऊन द्रोणा-
चार्यांच्या सारख्याचा कव घेला. तेव्हा
द्रोणाचार्य स्वतःच रथ हांकीत युद्ध करीत
राहिले. त्यांच्या शौर्यसिंधोर पाहणाऱ्या
सैन्याचा टिकाव लागला. त्याच वेळी
भीमाचार्य द्रोणाचार्यांच्या मदलीला आले.
सिकंदर भीमार्जुनांनी अतुल्य पाणकस दाखवून
कौरवांचा व्यूह छिन्नशिथ्ठ करून टाकला.
तेव्हा महायुद्ध सुरू झाले.

भीम भीमाचार्यांच्या शौर्यपराक्रमाची
फिकीर न करता धुवराष्ट्र पुत्रांचा कव
करण्याचे ठरवून कौरव सैन्यात फिरला.
कौरवांनी भीमाच्या जिवला घरण्याचे ठरविले
आणि चारी बाजूंनी घेरले. भीमाने
ते ओढखले आणि गदा घेऊन रथातून
जमिनीवर उडी मारली. त्याने चारी
बाजूला जमलल्या कौरव भीरांनी डोकी
फोडायला सुरवात केली.

द्रोणाशी युद्ध करीत असता धृष्टद्युम्नाने
दुरून भीमाचा रथ पाहिला आणि द्रोणा-
चार्यांना मोडून भीमाच्या रथ मजळ थावून

सारथी म्हणाला- 'राजा! सगळा भीमाने
दोन घडी यथच उभे राहण्यास सांगितले
आणि कौरव सैन्यात फिरला आहे.' ते
ऐकून भीमावर सकट घणाची गजबता
ओळखून धृष्टद्युम्न भीमाच्या पाठीपाठ
कौरव सैन्यात फिरला. त्याला भीम
त्याच्या वाटेत आवे उभे असल्या
हत्तींचा आणि कौरव वीरांचा फडशा
उडवीत असलेला दिसला. ते पाहून कौरव
वीर धावून आले आणि त्यांनी भीमाचा
घरले त्यांनी भीमावर शरवृष्टी सुरू
केली. धृष्टद्युम्न आला त्यावेळी भीमाचे
घरीर रक्ताने माखलेले होते. परंतु तो

मृत्युदेह यमदमन्याला युद्ध करीत होता हे
पाहून धृष्टद्युम्न कांकत झाला. धृष्टद्युम्नाने
भीमाचा आपल्या रथात बसवून घेतले
आणि त्याच्या शरिणात शिगमेल बाण
काढून त्याला प्रमाने धेटला.

मध्यमरी धुवराष्ट्राचे मुलगे भीमाला
आणि धुनद्युम्नाने एकदम ठार करणाऱ्या
हेतुने धावले. त्यांच्या शरवृष्टीखाली
धृष्टद्युम्न झाला गेला तरी त्याचा युद्धा-
लाह रतीमगही कमी झाला नाही. त्याने
त्या सर्वांवर समाहतारून स्फोटले. तेव्हा
बघुद होऊन पडलेल्या वीरांना द्रोणाने
प्रज्ञास्त्र सोडून शूरीवर जाणले.

निकडे धर्मराजाला काळजी वाटू लागली.
पाहून तो भीमाशी किंवा धृष्टद्युम्नाची काहीच बातमी

वीरांना फार वातावरणा कला.

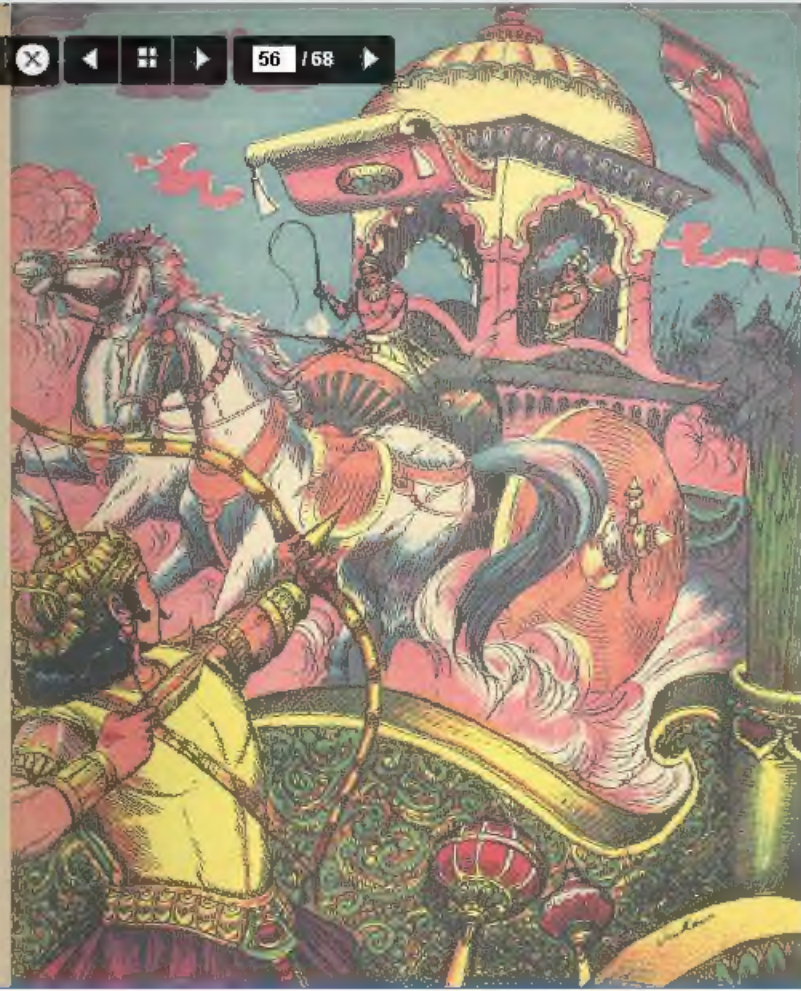
दुर्योधन आदिकांच्या मनांत पुन्हा भीमाला जिवंत बरण्याचा विचार आला. परंतु धर्मराजाने पाठविलेल्या अभिमन्यू आदिकांनी त्यांना भावे परतविले. आपल्या हातात येऊन दुर्योधन आदिक जिवंत निसटलेले पाहून भीमाला थोडे वाईट वाटले.

युद्धभूमीच्या उत्तरेकडील प्रवेसात अर्जुनाने अक्षय्य सप्तम्याचा संहार केला.

सुदैव अस्ताक्षराकडे बळू लागला त्या वेळी दुर्योधनाच्या मनात भीमाला ठार करण्याची इच्छा उत्पन्न झाली. तो भीमाच्या वाटेवर आउवा उभा राहला. भीमाने त्याचे छत्र आणि ध्वज तोडून त्याच्यावर असे गर्शी वार केले की त्याला शेवटी कृपाचार्याच्या रथात जाऊन विश्रांती घेणे भाग पडले. तेव्हा धृष्टकेतू, अभिमन्यू, उपपांडव, केकय यांनी धृतराष्ट्राच्या पुत्रांशी युद्ध सुरू केले. त्या युद्धात दुष्कर्णाचा वध झाला.

बोड्या वेळाने सूर्यास्त झाला. दोन्ही सैन्यांत शांतता पसरली. दुर्योधनाने त्या दिवसाचे युद्ध संपल्याची घोषणा केली आणि आपल्या शिविरात निघून गेला. धर्मराजाने भीमाला आणि धृष्टद्युम्नाला त्यांच्या खोर्बा बद्दल पाठ वीपटून प्रेमालिंगन दिले आणि आपल्या शिविरात गेला.

त्याला मिळत नव्हती. म्हणून त्याने अभिमन्यूबरोबर बारा वीरांना मदतीला पाठविले. त्यांना मदतीला आलेले पाहून भीमाने आणि धृष्टद्युम्नाने द्विगुणित उत्साहाने युद्ध सुरू केले. त्याच वेळी धृष्टद्युम्नाला त्याचे बहील कुपद द्रोणाचार्यांसमोर तसे राहून न शकल्याने पळून निघाल्याचे कळले. म्हणून तो द्रोणाचार्यांच्या वाटेवर आडवा उभा राहिला. परंतु त्याचा रथ ध्वंस झाला आणि सारखी मारला गेला. हे पाहून धृष्टद्युम्न अभिमन्यूच्या रथात बसला, द्रोणाचार्यां पांडव सैन्याचा संहार करीत असलेले पाहून धृष्टद्युम्न व अभिमन्यू तिकडे धावले, परंतु दोघे द्रोणाचार्यांना अडवू शकले नाहीत.

नाही वेळ कितीही घेतल्यावर दुर्पोषित भीष्माचार्याच्या लिखित येऊन म्हणाला-
"आजोबा! आपण एकाहून एका अर्भक व्यूहाची रचना केली असूनही पांडवांनी तो व्यूह तोडून जय मिळविला. मीमाने आपल्या भक्तरघूलास प्रवेश केला आणि मला नको-जीव करून सोडले. त्याचा तो भयंकर देह पाहूनच मला मूर्च्छा आल्यासारखे झाले. माझे मन आज कां कोमल शूळक भयभीत झाले आहे. तुमच्या महाव्याने पांडवांचा वध करून विजयी होण्याची जागा घेऊन मी आहे."

भीष्माचार्य म्हणाले-"बाबा दे! तुला विजयो करण्यासाठी मी आपले सर्वच घणाला लावले आहे. मी अंग चोळून युद्ध करीत नाही. पांडवांच्या बाजूने युद्धाला आलेले वीर गुरू व पराक्रमी आहेत, महा-रथी आहेत आणि शस्त्रास्त्रात अद्वितीय आहेत. निवावर उबार होऊन युद्ध करणा-ऱ्या त्या वीरांना सहजी जिंकणे शक्य नाही. मी स्वतःच्या प्राणाची पर्वा केल्याशिवाय

पाहणार नाही."

ते ऐकून दुर्योधनाच्या मनाचे समाधान झाले.

भीष्माचार्यांनी थोडा वेळ विचार केला आणि दुर्योधनाला म्हणाले-"तुझ्यासाठी उत्साहाने युद्ध करण्याच्या माझ्याशिवाय द्रोणाचार्य, भृश, कृतवर्मा, अश्वत्थामा, सोमवत्स, जयद्रथ, विदामूर्ख, बुध्नवल्, चित्रसेन, बर्हत्किंक इत्यादी वीर सहस्रांमधी रथी, गजदल, अश्वदल तयार आहे. तरी तुझ्या हिताची म्हणून एक गोष्ट सांगणे आवश्यक आहे. ईश आपल्या देवांचे सैन्य घेऊन आपल्या मदतीला आला तरी पांडवांना जिंकणे शक्य नाही म्हणून पांडवांना मी जिंकतो मी पांडव मला जिंकतात हे मी सांगू शकत नाही."

असे सांगून भीष्माने दुर्योधनाला त्याच्या अंगाला पडल्या जखमा भेळून दाखव्या यासाठी विनम्रकरण नावाचे औषध दिले.

मित्रभेद

[५]

दमनकने इतिलवी गोष्ट सांगितली ती ऐकून संजीवक म्हणाला-"ती सांगितलेली गोष्ट फार चांगली आहे. तर दग तु म्हणालास तसे करावला ती तयार आहे."

त्यानंतर दमनक संजीवकाला पिंगलका-कडे घेऊन आऊन त्याला म्हणाला-"महा-राज, हा पहा संजीवक आला आहे. या नंतर जशी प्रभूची मर्जी!"

संजीवकाने पिंगलकाला नमस्कार केला आणि नम्रपणे बसला.

पिंगलकाने आपला भयंकर व खळकट तसे असलेला वज्रबा रत्न कर करून संजीवकाचा नमस्कार स्वीकार करीत विचारले-"कस काय, तुझी तब्येत बरी आहे ना? तू या अरण्यात कसा काय आलास?"

संजीवकाने वज्रमनाच्या गाढ्यांच्या वाड्याबरोबर येत असता एकटा पडल्या-मुळे त्याला त्यानंतर थोडा त्रास झाला, तो सर्व सिंहाला वर्णन करून सांगितला.

तो ऐकून पिंगलक त्याला म्हणाला-"मित्रा! तुला भूळीच भिष्याचे कारण नाही. तू या अरण्यात वाटेक तिकडे मन-सोक्त हिड फिर. परंतु माझ्या नजरेआड माव राहू नकोस. कारण तू माझ्या दुष्टी-आड झालास आणि जंगली श्वापदाची बाकडी नजर तुझ्यावर पडली तर तू विना-कारण संकटात हांपवशील. तुला ज्ञान देणारी, पापाची मीती व किंचितही नम्रपारी क्रूर जनसवरे या अरण्यात अनेक आहेत."

"शोक!" असे सांगून संजीवक यमुना नदीवर गेला, पोटभर पाणी पिऊन घेतले

आणि पूर्वीप्रमाणे मनाला वाटेल तिकडे निर्भयपणे सरम्यात विसू फिरू लागला.

दिवसामागून दिवस जात होते आणि पिंगलक व संजीवक यांचा परस्पर स्नेह वाढत गेला. सिंह संजीवकाचा सल्ला नेऊन अत्यंत गोष्ट करू लागला. संजीवक हुशार होता. तो दमनक आणि करटक वर्णरेची कारस्थाने जोळखून त्यांची माहिती निपळकाला देऊन त्याला सावध करित असे.

तेव्हा दमनक एकदा करटकाकडे म्हणाला—“दादा! आपण आतं विद्याघार निराश्रित झालो, बघ! पिंगलक संजीवकाबरोबर गप्पा शोण्टीत किती रंगतो, तो पाहून आहेसच.” त्याने शिकारीला जाणे

पोटवर छायलादेखील मिळत नाही. तुझ्या मते आपण आता काय करावे म्हणतोस?”

करटक म्हणाला—“जाऊन राजाकडे सावध कर. राजाने बोलाविले नाही, तरी त्याला सावध करणे प्रभाचे कर्तव्य आहे. गवत खाणाऱ्या या प्राण्याची ओळख राजाशी करून देण्याचे जहाणपण तुझीच सव्हते का?”

“बरोबर म्हणालास, चूक माझी खरीच. राजाची चूक नाही. स्वतः केलेल्या चुकीची फळे कधी नाखावी लक्षात हे देवशर्माचा कसवरून कळतेच नाही का?” दमनक म्हणाला.

“ते, कस शाब चुका?” करटकाने विचारले. तेव्हा दमनकाने तो गोंधट सांगितला.

देवशर्माची कथा

मध्यमस्तीपासून पुष्कळ दूर एक निर्जन प्रदेशात एक मठ होता. देवशर्मा नांवाचा एक यतीवृत्त साधू त्या मठात एकदा रहात असे. तो शिवालिकाची पूजा करी. अनेक भक्त येत आणि मूल्यवान वस्तू दान करीत. देवशर्माले सर्वसंगपरित्याग केल्या होता, तरी त्याला सोन्याचा मोह होता. एकदा तो वेष पालटून सर्व उंची मूल्यवान वस्तूंना एका गाठीबध्द

घेऊन ती वस्त्रे विकली. त्याने ते सोने एका पिशवीत ठेवले आणि पिशवी लाकून ठेवून मठात परत आला. त्या दिवसापासून तो कौणावर विश्वास नसल्यामुळे रात्र-दिवस ती पिशवी जाकितच ठेवू लागला. “सपत्नी मिलविणे कष्टाचे असते; तिचे रक्षण कष्टाचे असते; ती हातची गेली तर दुःख होते. सर्व करावी लागली तरी दुःख होणे. तिचे पूज्य दुःखमय, तर परिणामी तिच्यापासून दुःखच मिळते.”

आषाढभूती नांवाचा एक मोठ, पाप पुण्याचा विचार नसलेला मनुष्य होता. दुसऱ्यांना लुबाडणे हा जणू काही त्याचा वंदाच होता. त्याची नजर देवशर्माच्या जाकितल्या सोन्यावर पडली. ते कसे उडवायचे याचा तो विचार करू लागला. मठाच्या भिंती दगडी होत्या म्हणून भिंतीला मोक पाडून आत शिरणे शक्य नव्हते. सिडक्या फार उंचीवर होत्या. म्हणून आषाढभूतीने देवशर्माचा शिष्य होऊन त्याचा पूर्ण विश्वास संपादन करण्याचे ठरविले.

त्याप्रमाणे आषाढभूतीने देवशर्माकडे जाऊन त्याला “ओम् नमःशिवाय!” असे म्हणत नमस्कार केला आणि त्याच्या पायांवर हांके ठेवले. नंतर अत्यंत नम्रतापूर्वक म्हणाला—“महामन्! या संसारमागाराचा

वीट आला आहे. संसार नवलासारखा क्षणात जळून जाणारा,—क्षणभंगुर आहे. सुरु पांडव्या निर्जल दगासारखे आहे. बंधुमित्र, पुत्रकुलत्र स्पर्शासाखे, हा केवळ भ्रम आहे. अशी मनाची पूर्ण खावी झाल्यामुळे मोक्षप्राप्तीचा मार्ग आपण दाखवाल असे समजून आपणाकडे आलो आहे.”

ते ऐकून देवशर्मा म्हणाला—“बाबा रे! इतक्या लहान जयांत तुला ही ज्ञानप्राप्ती झाली. तू खरोखरच धन्य आहेस. तारुण्यात मनावर ताबा ठेवणे हाच खरा मनोनिग्रह होय. मला तू मोक्ष मार्ग विचारतो आहेस, तर हे पहा, “ओम् नमःशिवाय!” म्हणून देवाला एक फूल जरी वाहलेस तरी पुरे

बाहे. या जगात तुला तुम्हा जन्म घेण्याची गरजच नाही."

देवशर्माचे पाप धरून आषाढभूती म्हणाला—"गुरुवर्य! ह्या मंत्राचे पुनरुच्चारण करी करायचे हे सांगून मला कुठारास करावे!"

"मुला! तेदेखील सांगतो. तू रात्री मठात येता कामा नवस. रात्री एकट्याने राहाणे आवश्यक आहे. उपदेश मिळाल्यावर तू बाहेरच्या झोपडीत जाऊन झोप." देवशर्मा म्हणाला.

आषाढभूती म्हणाला—"स्वामी! आपली आज्ञा शिरसाबंध आहे!"

त्या दिवशी रात्री देवशर्माने झोंपासला जाण्यापूर्वी मंत्रोपदेश करून आषाढभूतीला आपला शिष्य करून घेतले. शिष्य इतरोज पहाटे उठून गुरूला पूर्वेसाठी फुले पत्री वर्गरे आणून देई. परंतु साकेतली पिशवी शिष्याबरोबर ठेवून वैष्णवदत्तका शिष्यावर विश्वास बसल्याचे एकही चिन्ह दिसले नाही.

बरेच दिवस नोटले. आषाढभूती विचार करू लागला—"या माणसाचा पूर्ण विश्वास

नाही. पहाटे उठून यात्रा सड्या दाखून टाकावाचा की याला विषप्रयोग करून वाटला लावावे."

इतक्यात एका भक्ताच्या मुलाने दुसऱ्या दिवशी त्याच्या घरी घतबंध म्हणजे मूज असल्याचे सांगून बटूस आशीर्वाद देण्यासाठी येण्यास आमंत्रण केले.

दुसऱ्या दिवशी देवशर्मा आषाढभूतीला बरोबर घेऊन नोवावणे आले होते त्या गावी निघाला. थोडे अंतर चालून गेल्यावर एक नदी लागली. देवशर्मा लानसंध्यादी आटपून घेण्याचे ठरवून आपले कपडे व साकेतली पिशवी आषाढभूतीच्या हातात देऊ म्हणाला—"हे बंध, मी आलोच. तोंपर्यंत माझ्या वा कपड्यांवर आणि दुख करून या पिशवीवर नजर ठेव. ही शिवशंकराची ठेव आहे." असे सांगून निघून गेला. तिकडे देवशर्मा दृष्टीआड झाला आणि इकडे आषाढभूतीने ती धोने ठेवलेली पिशवी घेऊन तेथून पाय काढला.

१४३. विषुववृत्तावरील बर्फाच्छादित पर्वत

केवढा देह भूमध्य रेखेवर असला तरी त्या देशातल्या पर्वतांची शिखरे बर्फाच्छादित असतात. नवीन उच्च शिखर १७,०४० फुट उंच आहे. एकेकाळी हा म्हाताऱ्याची पत्नी होता. याच्या शिखरावर बघणे फार कठीण आहे. ह्याच्या दऱ्या व खोरी वक्ष बरगळणींनी मांकरांनी असतात.

